

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární pedagogiky

Obsah vzdělání na 1. stupni základních škol

**The content of education at the first grade of
primary schools**

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Radka Wildová, CSc.

Autor diplomové práce: Iveta Truhlářová

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: únor, 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen literaturu a odborné prameny uvedené v seznamu literatury.

V Praze dne 23. února 2012

.....
podpis

Poděkování

Děkuji vedoucí práce, doc. PaedDr. Radce Wildové, CSc., za cenné rady, připomínky a trpělivost při zpracování diplomové práce.

Poděkování patří také mému partnerovi, rodině a přátelům za jejich podporu.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá tématem „Obsah vzdělání na 1. stupni základních škol“. První roky školní docházky jsou velmi důležité pro budoucí psychický vývoj dětí. Na 1. stupni základní školy si žáci budují základní návyky na učení a osvojují si lidské a mravní hodnoty. Z těchto důvodů je důležité, aby úroveň studia na základní škole odpovídala vysokým standardům a napomohla tak k vytvoření pevných základů pro budoucí studijní i pracovní život mladého člověka. V teoretické části práce budou shrnuty dosavadní poznatky z oblasti základního vzdělávání, v části praktické bude provedena komparace školních vzdělávacích programů vybraných základních škol. Získané poznatky budou využity při hodnocení cílů, oblastí a forem vzdělávání v ČR.

KLÍČOVÁ SLOVA

cíl vzdělání, forma vzdělání, oblast vzdělání, školní vzdělávací program, první stupeň, učební osnova, učení, vzdělávání, základní škola, žák

ANNOTATION

This thesis deals with the topic „The content of education at the first grade of primary schools”. The initial years of schooling are very important for the future psychological development of children. At the first grade of primary schools the pupils built schoolboy habits of learning and acquire human and moral values. For these reasons is important to the level of study at a primary school meets the high standards and thus helped to create a solid foundation for future academic and professional life of a young human. In the theoretical part of this thesis will be summarized the current knowledge of basic education, in the practical part will be compared school curricula of selected primary schools. Obtained knowledge will be used in the assessment aims, areas and forms of education in the Czech republic.

KEYWORDS

aim of education, form of education, area of education, school curriculum, first grade, learning, education, primary school, pupil

OBSAH

Úvod	10
I. Teoretická část	11
1. Vzdělání na prvním stupni základní školy	11
1.1 Povinná školní docházka	11
1.1.1 Přijetí a nástup do školy	11
1.1.2 Školní zralost	15
1.1.3 Školní nezralost	19
1.2 Přízpůsobení se žákovi novému prostředí	21
1.3 Zajištění bezpečnosti a zdraví žáka při výchově a vzdělávání	22
2. Základní vzdělávání	24
2.1 Cíle základního vzdělávání	24
2.1.1 Cíle základního vzdělávání v odborné literatuře	24
2.1.2 Změna cílů a obsahu vzdělávání na základě nového školského zákona	24
2.1.2.1 Národní program vzdělávání	25
2.1.2.2 Rámcové vzdělávací programy	26
2.1.2.3 Školní vzdělávací programy	27
2.2 Vytváření učebních návyků	28
2.3 První stupeň základního vzdělávání a jeho specifika	29
3. Oblasti vzdělávání	32
3.1 Charakteristika předmětů na 1. stupni ZŠ a jejich cílů	34
3.1.1 Vzdělávací oblast „Jazyk a jazyková komunikace“	34
3.1.1.1 Český jazyk a literatura	34
3.1.1.2 Cizí jazyk	37
3.1.2 Vzdělávací oblast „Matematika a její aplikace“	38
3.1.2.1 Matematika	38
3.1.3 Vzdělávací oblast „Informační a komunikační technologie“	41
3.1.3.1 Informatika	42
3.1.4 Vzdělávací oblast „Člověk a jeho svět“	43
3.1.4.1 Člověk a jeho svět	43
3.1.5 Vzdělávací oblast „Umění a kultura“	48
3.1.5.1 Hudební výchova	48
3.1.5.2 Výtvarná výchova	49
3.1.6 Vzdělávací oblast „Člověk a zdraví“	50
3.1.6.1 Tělesná výchova	51
3.1.7 Vzdělávací oblast „Člověk a svět práce“	52
3.1.7.1 Pracovní činnosti	52
3.1.8 Doplnující vzdělávací obory	54
3.1.8.1 Dramatická výchova	54
3.2 Učební osnovy	55
3.3 Hodnocení práce a výsledků žáků	57
4. Formy vzdělávání	60
4.1 Organizační formy vyučování	60
4.1.1 Individuální vyučování	61
4.1.2 Hromadná výuka	62

4.1.3 Skupinové vyučování	63
4.1.4 Méně časté organizační formy	65
4.1.4.1 Projektové vyučování	65
4.1.4.2 Učební centra	65
4.1.5 Mimotřídní a mimoškolní formy	65
4.1.6 Týmové vyučování	66
4.2 Formy obsahu vzdělání	67
4.2.1 Statická forma	67
4.2.2 Realizační a výsledková forma	68
II. Empirická část	69
1. Komparace školních vzdělávacích programů vybraných základních škol	69
1.1 Výzkumný problém, výzkumné otázky	69
1.2 Výběr škol	70
1.2.1 ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejov	70
1.2.1.1 Priority školy pro ŠVP	70
1.2.1.2 Výchovné a vzdělávací strategie	71
1.2.2 ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice	75
1.2.2.1 Priority školy pro ŠVP	75
1.2.2.2 Výchovné a vzdělávací strategie	76
1.2.3 ZŠ Žitomířská Český Brod	80
1.2.3.1 Priority školy pro ŠVP	80
1.2.3.2 Výchovné a vzdělávací strategie	81
1.3 Interpretace výsledků	83
Závěr	86
Použité zdroje	88
Seznam příloh	92

ÚVOD

Téma „Obsah vzdělání na prvním stupni základní školy“ jsem si zvolila proto, že vzdělání hraje nezastupitelnou roli v životě každého z nás – ovlivňuje naše společenské uplatnění i soukromý život. Nejsnáze ovlivnitelný je člověk mladý, nezkušený; proto považuji první roky školní docházky za velmi důležité pro psycho-sociální vývoj budoucích generací.

První stupeň základní školy je zcela odlišný od všech ostatních stupňů vzdělávání v našem školském systému. Je součástí povinné školní docházky a absolvují jej všechny děti. První stupeň navazuje na předškolní vzdělání nebo domácí výchovu, s nimiž je však na rozdíl od něj spojena jistá benevolence. Jsou věci, které musí děti dodržovat a respektovat (určitá pravidla chování, vytyčené meze chování, pracovní návyky, ...), ale v předškolním období se striktní nedodržování pravidel víceméně toleruje. S nástupem do školy však dochází k celé řadě změn – nároky se zvyšují, pravidla jsou striktnější, dítě se musí sžít s novým kolektivem. Navíc je nutno se připravovat i doma. Z důvodu velké náročnosti na prvňáčka je velice důležitý střízlivý a objektivní pohled na správnou dobu zaškolení. Z tohoto důvodu se budu věnovat v části své práce tématům jako školní zralost, nezralost, odklad školní docházky a předčasné zaškolení. Uvedu pouze základní informace k těmto tématům, protože cíl mé práce je poněkud jiný a není zde prostor pro podrobné informace, které by mohly být předmětem jiné diplomové práce. Ve stěžejní části teoretického oddílu se zaměřím na zkoumání cílů, oblastí a forem vzdělávání na 1. stupni základní školy. Dostupné aktuální informace použiji k tomu, abych osvětlila čtenářům, jakým způsobem funguje současný český vzdělávací systém v oblasti základního školství. V některých pasážích provedu rovněž krátký exkurz do historie a porovnáám současné a minulé trendy. V praktické části se budu zabývat komparací školních vzdělávacích programů vybraných základních škol s cílem zjistit, do jaké míry se liší kurikulární dokumenty různých vzdělávacích institucí.

Chceme-li našim dětem předat to nejlepší, měli bychom, zvláště učitelé, o vzdělávání v mladším školním věku vědět co nejvíce, abychom mohli reagovat na změny ve světě, v postojích ke vzdělání. Bude-li náš školní vzdělávací systém pružný a uvědomělý, budou takoví i naši žáci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. VZDĚLÁNÍ NA PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

1.1 Povinná školní docházka

Povinnou školní docházku, její délku a veškeré náležitosti upravuje Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon). Povinnost přihlásit dítě k povinné školní docházce mají dle § 36 rodiče nebo zákonný zástupce dítěte v době od 15. ledna do 15. února kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku. Povinná školní docházka v České republice je stanovena na dobu devíti školních let. Druhou podmínkou je, že musí být ukončena do konce školního roku, ve kterém žák dosáhne sedmnácti let. Dítě nastupuje k povinné školní docházce začátkem školního roku, pokud před ním dosáhlo šesti let věku. Dítě může být přijato k nástupu povinné školní docházky, i když dosáhne šesti let až v období od začátku školního roku do konce roku kalendářního, ale to pouze v případě, že je tělesně i duševně zralé a pokud o to jeho zákonný zástupce požádá. Povinná školní docházka končí v devátém roce školní docházky, a to i v případě, že žák nepostoupil do devátého ročníku a nedokončil základní vzdělání.¹

1.1.1 Přijetí a nástup do školy

Aby byl žák přijat do školy, musí se v roce, kdy do začátku školního roku dosáhne věku šesti let (nebo v případě, že měl předchozí rok odklad školní docházky), zúčastnit tzv. zápisu. Dle § 36 odst. 3 školského zákona mohou k zápisu přijít a do školy nastoupit také děti, které dosáhnou šesti let do konce kalendářního roku, kdy zápis probíhá, pokud jsou k tomu dostatečně způsobilé a rodiče o přijetí požádají. V tomto případě se jedná o tzv. předčasné zaškolení. Žádost o předčasné zaškolení musí být doplněna doporučením školského poradenského zařízení, v případě dětí, které dosáhnou šesti let až v průběhu ledna až června školního roku, kdy do školy nastoupí, je nutno

¹ Česko. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10324. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=2004&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=5>>. ISSN 1211-1244.

doložit k žádosti také doporučení odborného lékaře. Žádost se všemi podklady posuzuje ředitel školy.²

Zápis bývá vyhlášován mezi 15. lednem a 15. únorem. Trvá zpravidla dva dny. Dokumenty, které by měl mít rodič u zápisu s sebou, jsou: občanský průkaz, rodný list dítěte, očkovací průkaz dítěte a průkaz zdravotní pojišťovny. Škola, která je pro dítě spádová (posuzuje se podle trvalého bydliště), je povinna žáka přijmout, pokud je k nástupu způsobilý a nemá odklad školní docházky.³

S výjimkou administrativních náležitostí (zápisový list, žádost o zápis dítěte, ...) není stanovena žádná pevná forma zápisu, kterou by měly školy dodržovat. Každá škola si řídí svůj zápis sama. Typickou ukázkou představuje vyzdobená třída, kde jsou dvě paní učitelky, jedna řeší povinné administrativní záležitosti s rodičem, druhá se zabývá dítětem. V dnešní době často probíhají zápisy i v jiných prostorách školy, kde je rozmístěna řada stanovišť, na kterých děti ukazují své dovednosti při plnění úkolů. Většinou je doprovází rodiče, kteří si splnili administrativní záležitosti před těmito úkoly nebo je čekají až po hraní. U zápisu se pedagogové obvykle zaměřují na zjištění následujících dovedností a znalostí:

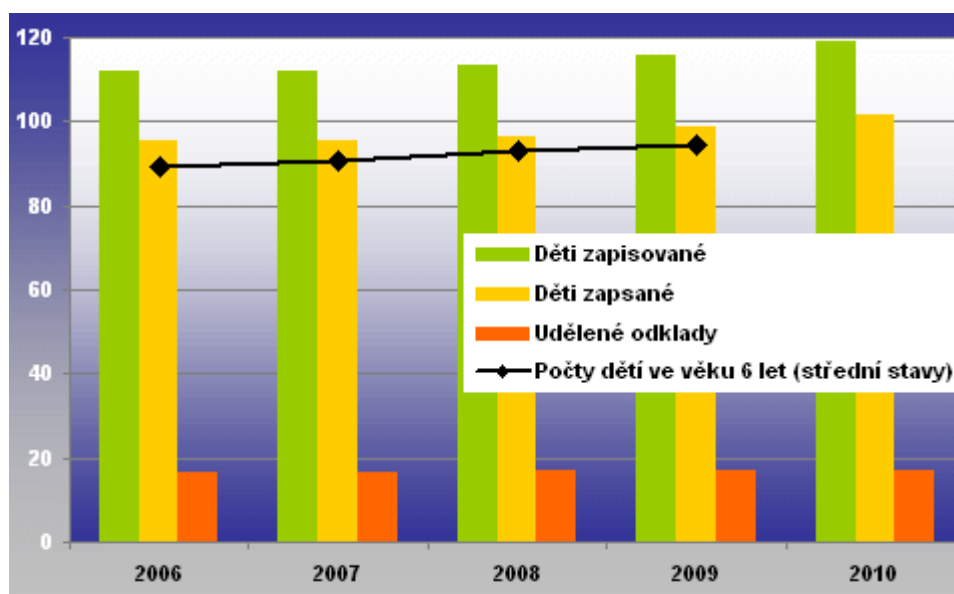
- udání jména, adresy, věku;
- znalost barev;
- znalost základních geometrických tvarů;
- úroveň řeči;
- početní představa;
- orientace v prostoru a čase;
- úroveň kresby;
- lateralita;
- chování dítěte u zápisu.

² Česko. Zákon ze dne 28. ledna 2009, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky č. 49. 2009, částka 17, s. 690-699*. Dostupný také z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-49-2009-sb-kterym-se-meni-zakon-c-561-2004-sb>>. ISSN 1211-1244.

³ BENÍŠKOVÁ, Tereza. *První třídou bez pláče: výběr školy, první školní den, učitelé a spolužáci, domácí příprava, mimoškolní činnost, když nastanou problémy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. 168 s. ISBN 978-80-247-1906-1. str. 14 - 15.

Zápis slouží k tomu, aby školy získaly přehled o počtu budoucích prvňáčků. Pro rodiče i dítě představuje jednu z možností (kromě akcí školy, dnů otevřených dveří, ...), jak se blíže seznámit s prostředím školy. Zápis rozhodně neslouží k důkladnému posouzení školní zralosti, na to bývá příliš krátký. Školní zralost posuzují a nástup do školy doporučují pedagogové předškolních zařízení, popřípadě pracovníci pedagogicko-psychologických poraden. Návštěva pedagogicko-psychologické poradny z důvodu posouzení školní zralosti je vhodná, pokud vzniknou spory ohledně zaškolení dítěte mezi školou a předškolním zařízením. Dle Beníškové (2007) může k podobné situaci dojít např. z finančních důvodů – školská zařízení jsou totiž financována na základě počtu žáků, což může někdy ovlivnit rozhodnutí o doporučení školní docházky.⁴

Obrázek č. 1: Počty dětí (v tis.) zapisovaných a zapsaných do základních škol, počty udělených odkladů zahájení povinné školní docházky a počty dětí ve věku 6 let v populaci (střední stav) v období 2006 - 2010 (Hulík, Tesárková, 2010)

Z dokumentu „Analýza: Zápis dětí do 1. ročníků ZŠ v ČR z pohledu demografie“ zpracovaného V. Hulíkem a K. Tesárkovou v roce 2010, který vychází z informací Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV)⁵ a Českého statistického úřadu

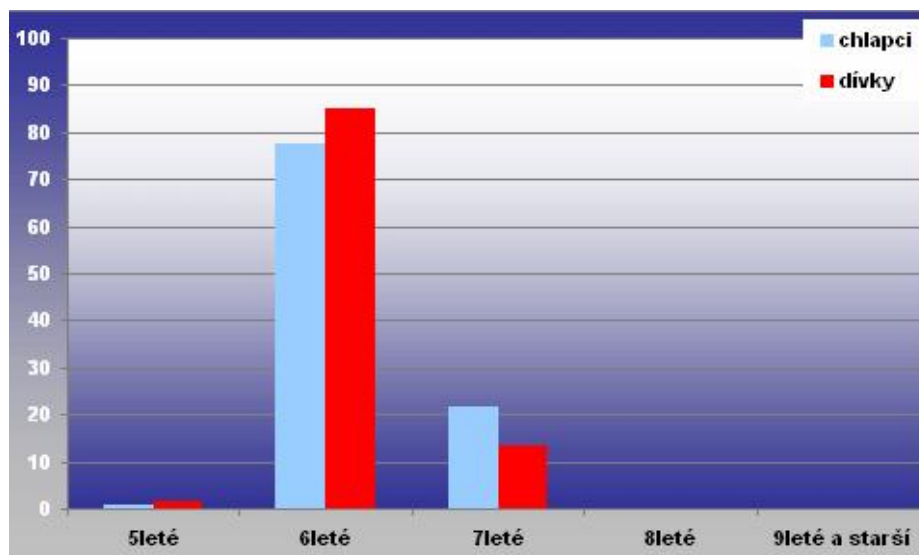
⁴ BENÍŠKOVÁ (2007), str.15.

⁵ S 53-01 Výkaz o zahájení povinné školní docházky v základní škole

(ČSÚ)⁶ vyplývá, že počty dětí, které v posledních letech přišly k zápisu do prvního ročníku základních škol, se jednoznačně odvíjí od demografického vývoje, konkrétně pak od počtů dětí v odpovídajícím věku v populaci. Jak je patrné z obrázku č. 1, teprve od roku 2007 začaly počty dětí přicházejících k zápisu růst, v roce 2009 to bylo 115,7 tis. dětí, v posledním školním roce pak 118,9 tis. Stejný trend pak vykazují i počty dětí zapsaných, těch bylo v roce 2010 101,7 tis.⁷

Vlivem odkladů nástupu povinné školní docházky je část dětí přicházejících k zápisu v jiném věku než 6 let. Okolo 18 % dětí u zápisu je 7letých, podíl dětí starších 7 let je zanedbatelný (v posledních třech školních letech klesl pod 0,1 %). Podle § 36 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb. mohly být ve školním roce 2009/10 do prvního ročníku základní školy zapsány i děti mladší než 6 let, pokud byly shledány jako dostatečně zralé a dosáhly věku 6 let do konce kalendářního roku, kdy nastoupily povinnou školní docházku. Necelé 1 % dětí u zápisu je ve věku 5 let, z nich bylo do prvního ročníku zapsáno většinou okolo 90 %.⁸

Obrázek č. 2: Věková struktura dětí u zápisu do prvního ročníku základních škol (v %) v roce 2010 (Hulík, Tesárková, 2010)

⁶ Demografická ročenka České republiky 2008, Věkové složení obyvatelstva v roce 2009

⁷ HULÍK, Vladimír. TESÁRKOVÁ, Klára. Analýza: Zápis dětí do 1. ročníků základních škol v ČR z pohledu demografie. In *Demografie.info* [online]. 29. července 2010 [cit. 2011-09-18]. Dostupné z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=715>.

⁸ HULÍK, TESÁRKOVÁ (2010)

U zápisu je dále patrný zásadní rozdíl mezi chlapci a dívkami. Podíl 6letých dívek je cca 85 % a odklad získává 12 – 13 % z nich. Podobně je tomu i v případě dívek 5letých – ročně k zápisu přichází okolo 650 dívek ve věku 5 let a odklad u zápisu dostává jen přibližně 7 – 8 % z nich. Chlapců ve věku 5 let přichází k zápisu většinou okolo 400 a přibližně 11 – 14 % z nich dostává až do letošního roku odklad, takže skutečně bývá zapsáno do prvních ročníků základních škol jen okolo 340 – 360 chlapců před šestým rokem věku. Ze všech chlapců u zápisu je jen lehce nad 77 % z nich ve věku 6 let, tedy ve věku zahájení povinné školní docházky, což je zapříčiněno výrazně vyšším podílem povolovaných odkladů u chlapců než u dívek.⁹

1.1.2 Školní zralost

Školní zralost je označení pro připravenost dítěte na první třídu. Zahájení povinné školní docházky je pro každé dítě velkým zážitkem, pro jedince, který ještě není na školu dostatečně připravený, však může být velmi stresující. Nepřipravené dítě je zbytečně vystaveno tlaku na svou osobu, nemá dobré výsledky, zažívá zklamání. Škola je pro něj příliš zatěžující – vytváří si k ní negativní vztah a zároveň získává mylnou představu o svých schopnostech na základě svých neúspěchů. Takovýmito situacím lze předejít zjištěním školní zralosti. Školní zralost dítěte je důležité prozkoumat, zejména pokud existují nějaké pochybnosti o připravenosti žáka a pokud jsou rodiče nerozhodní. *„Školní zralost zjišťují ve školním poradenském zařízení (např.: pedagogicko-psychologická poradna). Na posouzení zralosti se podílí i lékař. Posouzení školní zralosti se řídí školským zákonem (č. 561/2004 Sb., § 37): Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku.“¹⁰*

Při zjišťování školní zralosti se posuzuje:

⁹ HULÍK, TESÁRKOVÁ (2010)

¹⁰ KELNAROVÁ, Jarmila. MATĚJKOVÁ, Eva. *Psychologie 1. díl - pro studenty zdravotnických oborů*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s. 2010. 162 s. ISBN 978-80-247-3270-1. str. 97.

1. Tělesná zralost – při posuzování tělesné zralosti se bere ohled na tělesný vývoj a celkový zdravotní stav. Obojí se posuzuje podle následujících parametrů:

- a) Věk – jak již bylo uvedeno výše, dítě nastupující do školy musí dosáhnout šesti let věku před nástupem povinné školní docházky. Je možno, aby nastoupilo i dítě, které dosáhne šesti let věku v průběhu školního roku, ale rodiče musí podat žádost o přijetí a musí mít doporučení školského poradenského zařízení. Pokud má dítě odklad školní docházky, musí do školy nastoupit nejpozději v tom školním roce, ve kterém má osm let.¹¹
- b) Výška a hmotnost – nejsou klíčovými parametry pro přijetí, protože mezi dětmi jsou značné rozdíly. U děvčat se hmotnost pohybuje obvykle mezi 19 a 23 kg, výška mezi 105 a 115 cm. Chlapci váží průměrně 17 až 22 kg a výška se pohybuje mezi 110 až 118 cm. Větší váhu než výška a hmotnost má celkový zdravotní stav dítěte, jeho dispozice k častým onemocněním, které by mohly negativně ovlivnit školní docházku.¹²
- c) Přiměřenost rozvoje hrubé a jemné motoriky – hrubá motorika se posuzuje dle přiměřené obratnosti dítěte například při sportovních pohybových aktivitách (skákání přes švihadlo, hry s míčem, ...). Pohyby by již měly být přirozeně koordinované. Jemná motorika a její vývoj se pozná při činnostech jako zapínání knoflíků, navlékání korálků, stavby z kostek, správný úchop psacích potřeb, puzzle apod.¹³
- d) Lateralita – již při nástupu do školy je dobré vědět, zda je dítě levák či pravák. V případě, kdy ještě není lateralita vyhraněná a

¹¹ HOLČÁKOVÁ, Anna. Školní zralost. In *Pppnj.adslink.cz* [online]. 28. února 2009 [cit. 2011-09-03]. Školní zralost. Dostupné z WWW: <<http://www.pppnj.adslink.cz/data/odborneclanky/skolnizralost.html>>.

¹² KELNAROVÁ, MATĚJKOVÁ (2010), str. 97 – 98.

¹³ BENÍŠKOVÁ (2007), str.18.

dochází k častému střídání držení psacích potřeb v levé a pravé ruce, může to vést k obtížím při výuce čtení a psaní.¹⁴

- e) Dokončení 1. stupně strukturální proměny – je výhodou, pokud dítě při nástupu povinné školní docházky prošlo 1. strukturální přeměnou. V období 1. stupně strukturální přeměny je dítě totiž více náchylné k infekcím, roste, zpevňují se kosti, upevňují se zádové svaly, začíná růst druhých (trvalých) zubů. Zda dítě již prošlo touto přeměnou je možno poznat pomocí tzv. filipínské míry – dítě dosáhne pravou (levou) rukou přes hlavu na levé (pravé) ucho.
- f) Zralost Centrální nervové soustavy (CNS) je jedním z velice důležitých faktorů podmiňujících školní zralost. Projevuje se v celkové reaktivitě, stabilitě, odolnosti vůči zátěži. Dítě s vyzrálější CNS se lépe soustředí a vydrží déle pracovat. Se zráním CNS má souvislost také dobrá adaptace na školní prostředí a režim. Zrání CNS podmiňuje rovněž lateralizaci ruky, zlepšení motoriky a senzomotoriky.¹⁵
- g) Řeč – přiměřený vývoj řeči je velice důležitý při učení čtení a psaní (především sykavek). Výrazné řečové nedostatky mohou být doprovázeny obtížemi ve čtení a psaní. Ideální tedy je, pokud dítě dokáže správně vyslovovat všechny hlásky bez chyb do zaškolení. Protože se ale dětská řeč vyvíjí až do sedmi let, je možné, že děti nastupují do školy ještě s mírnými nedostatky. Hláskami, jejichž nesprávnou výslovnost je možno tolerovat, jsou hlásky „R“ a „Ř“. I tady je však dobré konzultovat nápravu s logopedem. Pokud má však dítě obtíže s výslovností více hlásek, že vždy lepší obrátit se na logopeda, aby posoudil, zda není lepší uvažovat o odkladu školní docházky. Ke správnému vývoji řeči patří také přiměřená slovní zásoba – dítě by mělo být schopno bez

¹⁴ BENÍŠKOVÁ (2007), str.18.

¹⁵ KREISLOVÁ, Zdenka. Krok za krokem 1. třídou : školní zralost. 2008. str. 15.

potíží pojmenovat běžné objekty, činnosti, situace. Je žádoucí, aby dítě adekvátně vyjadřovalo svůj souhlas, nesouhlas, přání, či nespokojenost. Mělo by také umět požádat o pomoc v případě nepochopení některým úkolům, aktivitám, činnostem. Velmi důležité je, aby dítě bylo schopno porozumět instrukcím a požadavkům pedagoga. Mělo by umět komunikovat se spolužáky i dospělými. Mělo by si uvědomovat rozdíly v těchto komunikacích. Mělo by znát rozdíl v pravidlech vykáni a tykáni. Mělo by cítit rozdíl ve výběru a možnosti použití vhodných výrazů pro komunikaci s vrstevníky a s dospělými.¹⁶

2. Kognitivní zralost – ve věku kolem šesti let se začínají měnit poznávací schopnosti dítěte. Dítě již začíná rozpoznávat realitu a fikci, začíná logicky myslet. Dokáže více ovládat sám sebe, vůli dokáže ovlivnit svou pozornost. Postupuje od celostního vnímání k vnímání částí (části obrazců, rozlišení zvukové a vizuální podoby slov). Tato analyticko-syntetická schopnost je předpokladem k učení čtení, psaní i počítání. Začíná se projevat logické myšlení. Dítě vnímá rozdíly a přemýšlí o nich – tvar, funkce, materiál, velikost předmětů. Má již také představu a vědomí o počtech (počty nohou u stolu, končetin u živých bytostí, ...). Dokáže si zapamatovat a zopakovat věty o 7 – 8 slovech. Je schopno naučit se a přednést básničky, zná písničky. Se zralostí kognitivní souvisí také pracovní znalost (ta se prolíná i se schopnostmi emočními a sociálními). Dítě je schopno zabývat se a dojít k cíli i v úkolech, které ho nebaví. Ví, že je třeba domácí příprava a s tím spojené chystání pomůcek na vyučování.¹⁷
3. Emoční, motivační a sociální zralost představuje další důležitou složku při posuzování školní zralosti. Dítě nastupující do školy by mělo být schopno se odloučit na určitou dobu od rodičů, respektovat jinou autoritu

¹⁶ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Jak připravit dítě do 1. třídy: rozvoj obratnosti, smyslové vnímání, řeč, náměty na hry, kresba, školní zralost*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2005. 165 s. ISBN 80-247-1040-4. str. 135 – 136.

¹⁷ LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Vyd. 4., přeprac. a dopl. Praha: Grada Publishing, a. s. 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9. str. 113.

než rodiče, vnímat a dodržovat stanovená pravidla spojená se školní docházkou. Motivační zralost spočívá v kladném vztahu ke škole jako instituci, vyučujícím, ale také ke spolužákům. Dítě musí být schopno přijmout své nové životní role, role žáka a spolužáka, aby se úspěšně adaptovalo na školní prostředí i mezi své vrstevníky.¹⁸

Školní zralost a její diagnostika je a vždy bude hojně diskutovaným tématem. Začátek školní docházky je velice důležitým momentem v životě každého jedince. Na první zkušenosti související se školním prostředím závisí další postoj žáka ke škole, vzdělání a společnosti vůbec, proto je velice důležité nezanedbávat otázku správného načasování zaškolení. Lze jmenovat tři základní podmínky (které by mohly být velice stručným shrnutím této kapitoly) pro to, aby dítě mohlo úspěšně zahájit školní docházku, a to:

- Dítě si v celém svém minulém vývoji osvojilo ty znalosti a návyky, které se u něho na prahu školní docházky očekávají.
- Dítě má v současné době dostatečně rozvinutou aktivní pozornost a přiměřeně vyvinuté intelektové schopnosti.
- Dítě je dostatečně motivováno k budoucímu soustavnému učení ve škole.¹⁹

1.1.3 Školní nezralost

Školní zralost lze lépe pochopit rovněž prostřednictvím vysvětlení pojmu a uvedení konkrétních příkladů školní nezralosti. Na tento protichůdný pojem pojmu zralost se zaměřím jen velice okrajově a prostřednictvím výčtu projevů a možných příčin školní nezralosti. Mezi nejčastější projevy nezralosti lze zařadit:

- oslabení některé psychické funkce;
- neklid nebo utlumenost;
- impulsivní nebo naopak zdlouhavé projevy;
- hravost, nesoustředěnost;
- neobratnost;
- nesamostatnost;

¹⁸ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ (2006), str. 114 – 116.

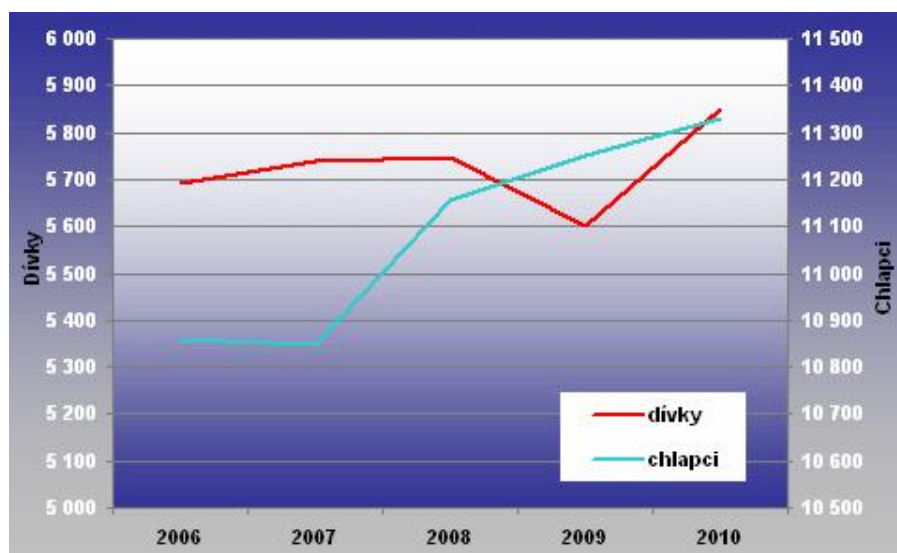
¹⁹ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ (2006), str. 106.

- přecitlivělost, plačtivost bázlivost nebo naopak silnou vzdorovitost;
- špatnou adaptaci mezi spolužáky;
- agresivitu;
- negativní kontakt s vyučujícím;
- negativismus;
- mutismus.

Tyto projevy mohou pramenit z různých příčin, například:

- nedostatku v tělesném vývoji;
- zdravotního stavu dítěte;
- sníženého intelektu;
- opožděného mentálního vývoje;
- oslabení dílčích schopností, smyslové vnímání, mozkové dysfunkce;
- neerotičnosti;
- vlivu nepodnětně a zanedbané výchovy.²⁰

Obrázek č. 3: Počty udělovaných odkladů podle pohlaví dětí v období 2006 – 2010 (Hulík, Tesárková, 2010)

V případě nerozhodnosti rodičů či jakýchkoliv nejasností je lepší se obrátit na odborníky (lékař, školská poradenská zařízení), kteří jsou schopni provést vyšetření

²⁰ HOLČÁKOVÁ (2009)

školní zralosti a v případě odhalených potíží ukázat, co dělat, aby se stav dítěte zlepšil a další rok bylo připravené pro nástup do školy. V případě zjištění nezralosti z jakýchkoliv příčin doporučí odborné pracoviště odklad školní docházky. Konečné rozhodnutí, zda o odklad požádat, je na rodičích. Podle novely školského zákona 561/2004 Sb. z roku 2009 musí rodiče požádat o odklad školní docházky ředitele školy do 31. května kalendářního roku, ve kterém má dítě povinnou školní docházku zahájit. K žádosti se připojuje doporučení odkladu školní docházky vydané lékařem nebo speciálním školským zařízením. Lékař se vyjadřuje k tělesné zralosti (zdravotní stav) a poradenská školská zařízení se zaměřují na psychický, sociální a emoční vývoj a vady řeči.²¹

Dle Hulíka a Tesárkové (2010) jsou podíly dětí nastupujících do základního vzdělání s ročním odkladem často diskutovaným tématem. Jejich počty se v posledních letech pohybují na hodnotách okolo 17 tis.²² Podíl dětí s odkladem povinné školní docházky ze všech, které přišly k zápisu, tvoří zhruba 14,5 %. Ze 6letých dětí u zápisu bývá povolen odklad nástupu povinné školní docházky zhruba 17,5 – 18 % z nich, u 7letých a starších dětí je to již jen okolo 1 %.²³ Počty udělovaných odkladů v období 2006 – 2010 jsou zachyceny v obrázku č. 3.

1.2 Přizpůsobení se žáka novému prostředí

Začátek školní docházky je pro všechny děti velice zatěžující. I když dětem bývá ponechán čas na adaptaci pozvolným prodlužováním vyučovacího dne, je pro ně obtížné se přizpůsobovat novému prostředí, kolektivu, práci a režimu. O tom, zda bude počátek školní docházky spojen spíše se zvědavostí a hravostí než s novými povinnostmi, rozhoduje přístup pedagoga i rodičů. Špatná adaptace na nové prostředí se může projevit např. koktavostí, žaludečními obtížemi a zvracením, bolestmi hlavy, horečkou, poruchami spánku. Jedná se o reakce dětského organismu na nové podněty, změny,

²¹ Česko. Zákon ze dne 28. ledna 2009, kterým se mění zákon číslo 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

²² Dle statistik ÚIV se podíl dětí s odloženou povinnou školní docházkou na celkovém počtu 6letých dětí se mezi lety 2003/04 a 2008/09 v celorepublikovém měřítku mírně snížil (z 25,07 % na 23,5 %), stále však zůstává vysoký (viz příloha č. 2).

²³ HULÍK, TESÁRKOVÁ (2010)

kteře ještě neumí řádně zpracovat. Pokud se obtíže stupňují, je třeba vyhledat odbornou pomoc.²⁴

1.3 Zajištění bezpečnosti a zdraví žáka při výchově a vzdělávání

Zajištění bezpečnosti a zdraví žáka při výchově a vzdělávání upravuje školský zákon. V § 29 odst. 1 je uvedeno, že: „Školy a školská zařízení jsou při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb povinny přihlížet k základním fyziologickým potřebám dětí, žáků a studentů a vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů.“ Zákon školám a školským zařízením dále ukládá za povinnost zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb a poskytovat žákům a studentům nezbytné informace k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví.²⁵ Školy a školská zařízení musejí rovněž vést evidenci úrazů dětí, žáků a studentů a vyhotovit a zaslat záznam o případném úrazu stanoveným orgánům a institucím.²⁶ Určité pokyny k zajištění bezpečnosti obsahuje také pojetí vzdělávání, které je součástí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání. Ten definuje onu bezpečnost v:

- vytvoření podnětného a tvůrčího školního prostředí;
- stimulaci nejschopnějších žáků;
- povzbuzování méně nadaných žáků;
- ochraně a podpoře nejslabších žáků;
- zajištění toho, aby se každé dítě optimálně vyvíjelo v souladu s vlastními předpoklady pro vzdělávání;
- přizpůsobení výuky individuálním potřebám žáků;
- vytvoření odpovídajících podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami;

²⁴ KUTÁLKOVÁ (2005). str. 145.

²⁵ § 29 odst. 1 školského zákona.

²⁶ Způsob evidence úrazů, hlášení a zasílání záznamu o úrazu, vzor záznamu o úrazu a okruh orgánů a institucí, jimž se záznam o úrazu zasílá, stanoví vyhláškou Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT).

- vytvoření přátelské a vstřícné atmosféry, která motivuje a pobízí žáky ke studiu, práci i činností podle jejich zájmů;
- poskytnutí prostoru a času k aktivnímu učení a k plnému rozvoji osobnosti;
- hodnocení žáků postaveném na plnění konkrétních a splnitelných úkolů;
- příležitosti zažívat úspěch;
- odstranění obav z neúspěchu a učení práce s chybou.²⁷

²⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (se změnami provedenými k 1. 9. 2007). Praha: VÚP, 2007. 134 s. Dostupné z WWW: <http://old.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf>.

2. ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

2.1 Cíle základního vzdělávání

2.1.1 Cíle základního vzdělávání v odborné literatuře

Existuje mnoho názorů na to, co by mělo být cílem vzdělávání. Otázkou role školy v životě jedince se zabývají např. Kalhous a Obst (2002) ve svém díle „Školní didaktika“. Dle jejich názoru by škola měla být spojením minulých osvědčených poznání a změn současného života. Úkolem školy je seznámit děti s tím, co umí jejich rodiče, ale také naučit to, co rodiče neznají. Musí reagovat na minulost, přizpůsobit se současné společnosti a umět odhadnout budoucí potřeby žáků.²⁸

Skalková (1999) ve své publikaci „Obecná didaktika“ vyslovuje názor, že vzdělání by mělo ovlivnit celistvou osobnost člověka. Podle ní je vzdělaný takový člověk, který vyjadřuje kvalitu osobnosti odpovídající kultuře dané doby. Za vzdělaného člověka nepovažuje toho, kdo má encyklopedické poznatky, ale neumí je v životě použít. Vzdělaný člověk chápe vztahy mezi poznatky, ovládá dovednosti, jak využít svých vědomostí při řešení úkolů a při dalším sebevzdělávání. Vzdělání se zaměřuje nejen na učební látku, ale také na osvojení hodnot estetických a morálních, na vytváření postojů k světu, společnosti i k vlastní osobě člověka. „*V obecném cíli vzdělání jsou vyjádřeny potřeby společnosti i jednotlivce.*“²⁹

2.1.2 Změna cílů a obsahu vzdělávání na základě nového školského zákona

V téměř všem demokratických režimech jsou cíle vzdělávání ve všech stupních upraveno legislativně, nejinak je tomu i v České republice. Standardy základního vzdělávání byly vytvořeny v roce 1995. Z těchto standardů pak vycházely konkrétní vzdělávací programy:

- Základní škola (od 1. září 1996)
- Obecná škola (od 1. září 1996)
- Národní škola (od 1. září 1997)

²⁸ KALHOUS, Zdeněk; OBST, Otto. Školní *didaktika*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 447 s. ISBN 80-7178-253-X. str. 122.

²⁹ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Vyd.1. Praha: ISV, 1999. 292 s., gr., tb., rejstř. ISBN 80-85866-33-1. str. 27 – 28.

Školský zákon z roku 2004 s sebou přinesl celou řadu změn. Kurikulární dokumenty byly nově rozděleny do dvou úrovní – na úroveň státní (Národní program vzdělávání a Rámcové vzdělávací programy) a úroveň školní (Školní vzdělávací programy). Grafické znázornění systému kurikulárních dokumentů je uvedeno v příloze č. 3. Cíle základního vzdělávání jsou ve školském zákoně definovány takto: „*Základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.*“³⁰

2.1.2.1 Národní program vzdělávání

Nejvyšší úroveň státního vzdělávacího systému představuje národní program vzdělávání (často se užívá i termín národní kurikulum). Za jeho zpracování odpovídá MŠMT, podílí se na něm však i ostatní účastníci vzdělávání (především sociální partneři, zejména prostřednictvím Rady pro vzdělávání a rozvoj lidských zdrojů) a měl by se schvalovat jako nařízení vlády. Národní program vzdělávání vyjadřuje hlavní principy kurikulární politiky státu a obecně závazné požadavky, do nichž se promítají cíle vzdělávání a výchovy. Vymezuje humanistické a demokratické hodnoty, na kterých je vzdělávání založeno a které nejen že budou předávány žákům, ale měly by se stát základem života školy a vztahů mezi všemi účastníky vzdělávání. Dále definuje obecné cíle vzdělávání a klíčové kompetence zaměřené zejména na rozvoj osobnosti, na výchovu občana i na přípravu na další vzdělávání či vstup do praxe. Vymezuje ty věcné oblasti a obsahy vzdělávání, které jsou nezbytné pro dosažení vzdělávacích cílů a pro získání požadovaných kompetencí absolventů.³¹ „*Vzdělávání se nevztahuje jen k vědě a poznávání, tedy k rozvíjení rozumových schopností, ale i k osvojování si sociálních a dalších dovedností, duchovních, morálních a estetických hodnot a žádoucích vztahů k*

³⁰ § 44 školského zákona.

³¹ MŠMT. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>. str. 37.

ostatním lidem i ke společnosti jako celku, k emocionálnímu a volnému rozvoji, v neposlední řadě pak ke schopnosti uplatnit se v měnících se podmínkách zaměstnanosti a tím i trhu práce. Proto má vzdělávání více rozměrů, je současně zaměřeno na rovinu osobního rozvoje, začleňování do života společnosti, formování občana i na přípravu pro pracovní život. “

2.1.2.2 Rámcové vzdělávací programy

Rámcové vzdělávací programy (RVP) specifikují obecně závazné požadavky pro jednotlivé stupně a obory vzdělání, vymezují rámec pro návrh učebních plánů a formulují pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů.³² Zaměřují se na klíčové kompetence, provázanost vzdělávacích obsahů a na uplatnění získaných dovedností i vědomostí v reálném životě. Zdůrazňují přínos celoživotního vzdělávání a vymezují očekávanou úroveň vzdělání všech žáků v ukončené etapě vzdělání. Podporují autonomnost škol a zdůrazňují profesní zodpovědnost pedagogů za vzdělání.³³

Základní vzdělávání, kterým se dosahuje stupně základní vzdělání, se realizuje oborem vzdělání základní škola. V souladu se školským zákonem je pro realizaci základního vzdělávání vydán Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV). Cíle tohoto programu jsou v souladu s dnešním pojetím základního vzdělávání. Opírají se o důležitost všeobecného vzdělání, utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Vzdělávání se má soustředit na praktické situace, na využití naučeného v reálném životě. Jde tedy o naplňování těchto cílů:

- umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení;
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů;
- vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci;
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých;

³² MŠMT (2001), str. 38.

³³ VALIŠOVÁ, A. KASÍKOVÁ, H. *Pedagogika pro učitele*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. 456 s. (Pedagogika). Některé kapitoly publikace vznikly v souvislosti s výzkumným projektem GAČR (registr. č. 407/10/0796), dále GAČR (registr. Č. 406/08/0258) a výzkumným záměrem MŠMT 0021620862. ISBN 978-80-247-3357-9. str. 93 - 94

- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti;
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací;
- rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě;
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný;
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi;
- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.³⁴

Základní vzdělávání se rozděluje na 1. a 2. stupeň. V souladu se zaměřením své práce se budu zabývat výhradně stupněm prvním. Dle RVP ZV: *„Základní vzdělávání na 1. stupni usnadňuje svým pojetím přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka (včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Vzdělávání svým činnostním a praktickým charakterem a uplatněním odpovídajících metod motivuje žáky k dalšímu učení, vede je k učební aktivitě a k poznání, že je možné hledat, objevovat, tvořit a nalézat vhodnou cestu řešení problémů.“*³⁵

2.1.2.3 Školní vzdělávací programy

Nejnižší úroveň státního vzdělávacího systému představují školní vzdělávací programy (ŠVP), na jejichž základě se uskutečňuje vzdělávání v jednotlivých školách. Školy zpracovávají ŠVP pro své konkrétní podmínky a záměry. *„Otevírá se tak prostor pro další rozvoj autonomie škol, pro uplatnění jejich potenciálu, pro větší rozvoj tvůrčích schopností učitelů, pro větší flexibilitu vzdělávacího systému i pro vyšší efektivitu vzdělávání.“*³⁶

³⁴ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 12 – 13.

³⁵ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 12.

³⁶ MŠMT (2001), str. 38.

Při tvorbě ŠVP se školy musí držet rovin:

- legislativní – zahrnuje povinnost dodržování státem stanovených pravidel při tvorbě vlastních ŠVP;
- pedagogické – klade důraz na spolupráci učitelů při promýšlení společných výchovných a vzdělávacích strategií školy (upozorňuje na důležitost profesního růstu učitelů, jejich dalšího vzdělávání a jejich uvědomění si odpovědnosti za vlastní práci);
- evaluační – vytvoření uceleného systému hodnocení žáků i podkladů pro autoevaluaci školy;
- společenské – vnímá ŠVP jako prostředek, kterým je možno prezentovat školu na veřejnosti; odráží potřeby regionu či požadavky na trhu práce.³⁷

2.2 Vytváření učebních návyků

Aby dítě bylo schopno vytvořit si správné pracovní návyky, je velmi důležité, aby mělo k učení kladný vztah. Nejdůležitější je, aby se učilo, protože chce vědět, chce znát a umět. Žádoucí není, aby se učilo kvůli ohodnocení dobrou známkou. Kolář a Vališová (2009) hovoří o učebních/studijních návycích jako o: „*vztahu zvládnutých konkrétních pracovních postupů (zafixovaných v osobnosti) a komplexů učebního stylu*“. Studijní návyky dle jejich názoru představují vnější, zřetelné vyjádření i konkrétního učebního stylu. Pozitivní studijní návyky lze postupně formovat, což by mělo být hlavním cílem vyučování na 1. stupni ZŠ.³⁸

Fontana (2003) řadí mezi studijní návyky:

- schopnost formulace reálných cílů,
- schopnost sám sebe odměnit,
- dochvilnost,
- schopnost učení vcelku i po částech (dle povahy látky),
- schopnost uspořádání látky,
- kvalitu opakování,

³⁷ VALIŠOVÁ, Alena; KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. 2011. Str. 25

³⁸ KOLÁŘ, Zdeněk. VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. 232 s. ISBN 978-80-247-2857-5. str. 121.

- trénink sluchové a zrakové paměti.³⁹

2.3 První stupeň základního vzdělávání a jeho specifika

1. stupeň základního vzdělávání má ve vzdělávacím systému zásadní postavení. Jeho didaktická specifita z hlediska vývoje žáků spočívá zejména ve zprostředkování přechodu z režimově volnějšího rodinného života a předškolního vzdělávání do systematického povinného vzdělávání.⁴⁰ Za klíčový jej považuje i MŠMT, které si v dokumentu „Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky“ stanovuje za cíl: „rozvoj a zkvalitňování systému počátečního vzdělávání s důrazem na zlepšení klíčových kompetencí absolventů pro zvýšení jejich uplatnitelnosti na trhu práce a zvýšení motivace k dalšímu vzdělávání“⁴¹.

Vstup do základního vzdělávání patří k nejnáročnějším obdobím, s nimiž se musí člověk ve svém životě vyrovnávat. Jsou s ním spjaté časové a režimové změny, jiný a pravidelnější způsob práce, nové prostředí, lidé a vztahy, změny ve stravovacím, pitném či pohybovém režimu. Proto by měl 1. stupeň základního vzdělávání respektovat přirozené potřeby žáků, individuální úroveň jejich zrání a učení a přizpůsobovat tomu učební program. Základem nové kvality 1. stupně základního vzdělávání je co nejkomplexnější poznání individuálních potřeb a možností každého žáka a jejich respektování jak při společném vzdělávání, tak v životě školy. Žáci by neměli být formováni podle unifikovaného modelu. Každý z nich má nárok na individuální tempo, možnost chybování a nalézání, hodnocení podle individuální změny v učení i socializaci, na prostor pro individuální projev a názor, pro vzájemnou komunikaci, uspokojování fyziologických potřeb, potřeb bezpečí, jistoty, citu, sounáležitosti, sebedůvěry a seberealizace. Smyslem tohoto trendu je rovněž snížení nepřiměřeného počtu odkladů zahájení povinné školní docházky, které jsou výrazem obav rodičů z

³⁹ FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. 383 s. ISBN 80-7178-626-8. str. 158 – 159.

⁴⁰ MŠMT (2001), str. 47.

⁴¹ Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky. In MŠMT [online]. 2007 [cit. 2011-09-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-cr>>.

obtíží dítěte ve škole, i nepříznivých dopadů počátečních neúspěchů na vztah ke škole, učitelům a k dalšímu učení.⁴²

Dle Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice je hlavním cílem 1. stupně základního vzdělávání tvorba předpokladů pro celoživotní učení, tedy získávání základních návyků a dovedností pro školní (i mimoškolní) práci, vytváření motivace k učení, osvojování základní gramotnosti jako nástroje dalšího úspěšného vzdělávání, postupné utváření uceleného náhledu na svět včetně vztahu k životnímu prostředí, založeného na citlivém, znalostním a aktivním přístupu k jeho ochraně, kultivace žákovy osobnosti (jeho postojů, hodnotových orientací a zájmů) a podpora zdraví. Význam 1. stupně základního vzdělávání spočívá rovněž v možnosti včasné korekce případných handicapů ale i rozpoznání a podchycení specifických zájmů, schopností či nadání žáků. Prostřednictvím kontinuální podpory každého individua je třeba pro celou dobu výuky minimalizovat jak vyčleňování talentovaných žáků tak i žáků se sociálními, zdravotními a učebními problémy. *„Změny v pojetí vyučování znamenají především změnu myšlení učitelů i rodičů, zejména změnu jejich pohledu na potřeby a možnosti žáků, na cíle, k nimž jejich vzdělávání směřuje, na obsah učiva i způsoby, jak k těmto cílům dospět.“*⁴³ Značných změn doznává od roku 2004 rovněž pedagogická autonomie učitelů – nově mají možnost vytvářet vyučovací dokumenty a materiály, které vycházejí z konkrétní úrovně žáků, podmínek školy, vlastního pracovního stylu učitele i z jeho představy o přípravě kvalitního vyučování a ověřování nových metod a forem vyučování. Základ pro moderní pojetí vzdělávání představuje příznivá sociální, emocionální a pracovní atmosféra, která zajistí, že škola bude pro žáka místem pozitivních prožitků a zajímavých zkušeností.⁴⁴

V současnosti je kladen důraz na tzv. činnostní učení (včetně rehabilitace hry a hrových činností), na kombinování aktivit uvnitř a vně budovy školy s důrazem na činnosti v přírodním prostředí, které žákovi umožňují získat zážitky a zkušenosti, jež nemohou být předány jinou cestou, na variabilitu vyučovacích metod, při nichž žáci hledají, ptají se, projevují vlastní názory, chybují, tvoří, objevují a nalézají, na

⁴² MŠMT (2001), str. 47.

⁴³ MŠMT (2001), str. 47.

⁴⁴ MŠMT (2001), str. 47 – 48.

komunikaci a spolupráci mezi žáky i mezi žáky a učitelem, na konkrétní dílčí úkoly, odpovídající možnostem žáků, na pomoc a podporu při řešení problémů i na celkové pozitivní ladění hodnotících soudů. Aktivity v přírodním prostředí je třeba posílit jako doplňky učiva, zdůraznit výchovu a vzdělávání v problematice životního prostředí a posilovat fyzickou zdatnost žáků. Pro vzdělávání žáků daného věku je důležitá vhodná pracovní atmosféra, úzký kontakt mezi učitelem a žákem i žáky mezi sebou, který se přetváří ve společně uznávaný řád (pravidla), naplněný pochopením, respektem, spoluprací, aktivitou, prostorem pro každého. Žáci by měli být postupně vedeni k vzájemnému hodnocení a sebehodnocení.

Učitelé na 1. stupni by měli umět individualizovaně pracovat s celou širší dětské populací a zvládat základní postupy při korekci učebních a jiných problémů. *„Důležitá je spolupráce s odbornými týmy učitelů 2. stupně při vytváření příznivého klimatu školy, případně školního kurikula a spolupráce s rodiči žáků, kteří zůstávají v tomto období pro žáky největší autoritou a bez jejichž pomoci je vzdělávání i řešení případných učebních problémů obtížnější.“*⁴⁵

⁴⁵ MŠMT (2001), str. 48.

3. OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ

RVP ZV pro lepší orientaci rozděluje obsah základního vzdělávání do devíti vzdělávacích oblastí. Tyto jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem, event. několika vzdělávacími obory, které jsou si obsahově blízké. Na 1. stupni ZŠ se jedná o oblasti:

1. Jazyk a jazyková komunikace (český jazyk a literatura, cizí jazyk)
2. Matematika a její aplikace
3. Informační a komunikační technologie
4. Člověk a jeho svět
5. Umění a kultura (hudební výchova, výtvarná výchova)
6. Člověk a zdraví (výchova ke zdraví, tělesná výchova)
7. Člověk a svět práce

Na druhém stupni se seznam vzdělávacích oblastí rozšiřuje o oblast Člověk a společnost (dějepis, výchova k občanství) a Člověk a příroda (fyzika, chemie, přírodopis, zeměpis).⁴⁶

Postavení a význam vzdělávací oblasti v základním vzdělávání jsou uvedeny v Charakteristice vzdělávací oblasti, kde je shrnut vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů dané vzdělávací oblasti. Rovněž naznačuje návaznost mezi vzdělávacím obsahem 1. stupně a 2. stupně základního vzdělávání. Na charakteristiku navazuje Cílové zaměření vzdělávací oblasti, které vymezuje, k čemu je žák prostřednictvím vzdělávacího obsahu veden, aby postupně dosahoval klíčových kompetencí. Jednotlivé školy si na základě cílového zaměření vzdělávací oblasti stanovují ve ŠVP výchovné a vzdělávací strategie vyučovacích předmětů, díky čemuž dochází k praktickému propojení vzdělávacího obsahu s klíčovými kompetencemi (viz obrázek č. 4).⁴⁷

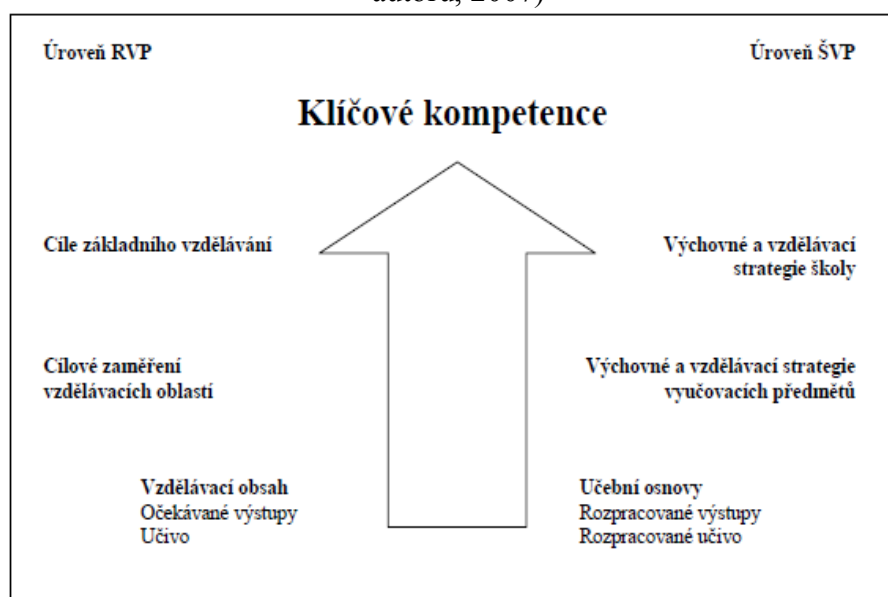
Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů (včetně doplňujících vzdělávacích oborů) je tvořen očekávanými výstupy a učivem. V rámci 1. stupně se vzdělávací obsah dále člení na 1. období (1. až 3. ročník) a 2. období (4. až 5. ročník). Účelem tohoto

⁴⁶ MŠMT. *Doporučené učební osnovy předmětů ČJL, AJ a M pro základní školu* [online]. Únor 2011 [cit. 2011-10-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/03/Doporucene-ucebni-osnovy-predmetu-CJL-AJ-a-M-pro-zakladni-skolu.pdf>>.

⁴⁷ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 18.

rozdělení je usnadnit školám distribuci vzdělávacího obsahu do jednotlivých ročníků. Očekávané výstupy vymezují předpokládanou způsobilost využívat osvojené učivo v praktických situacích a v běžném životě. RVP ZV stanovuje očekávané výstupy na konci 3. ročníku (1. období) jako orientační (nezávazné) a na konci 5. ročníku (2. období) a 9. ročníku jako závazné⁴⁸.

Obrázek č. 4: Směřování k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků (Kolektiv autorů, 2007)

V RVP ZV je učivo strukturováno do jednotlivých tematických okruhů a je chápáno jako prostředek k dosažení očekávaných výstupů. Učivo, vymezené v RVP ZV, je doporučeno školám k dalšímu rozpracování do jednotlivých ročníků nebo delších časových úseků. Na úrovni ŠVP se stává závazným. Vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů školy rozčlení do vyučovacích předmětů a na základě potřeb, zájmů, zaměření a nadání žáků jej rozpracují v učebních osnovách tak, aby směřoval k rozvoji klíčových kompetencí. Z jednoho vzdělávacího oboru může vzniknout jeden nebo více vyučovacích předmětů, případně může dojít ke vzniku předmětu

⁴⁸ Neumožňuje-li zdravotní postižení žáka naplnění některých očekávaných výstupů z RVP ZV, je možné ve ŠVP nahradit příslušné očekávané výstupy takovými, které lépe vyhovují jeho vzdělávacím možnostem.

integrovaného sloučením vzdělávacího obsahu více vzdělávacích oborů.⁴⁹ Je ovšem nezbytné, aby integrace vzdělávacího obsahu respektovala logiku výstavby jednotlivých vzdělávacích oborů. „Záměrem je, aby učitelé při tvorbě školních vzdělávacích programů vzájemně spolupracovali, propojovali vhodná témata společná jednotlivým vzdělávacím oborům a posilovali nadpředmětový přístup ke vzdělávání.“⁵⁰

3.1 Charakteristika předmětů na 1. stupni ZŠ a jejich cílů

3.1.1 Vzdělávací oblast „Jazyk a jazyková komunikace“

Protože dobrá úroveň jazykové kultury patří k hlavním znakům všeobecné vyspělosti absolventa základního vzdělávání, vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace hraje ve výchovně-vzdělávacím procesu zásadní roli. Jazykové vyučování vybavuje žáka znalostmi a dovednostmi, které mu umožňují správně vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a efektivně uplatňovat a prosazovat výsledky svého poznávání. Obsah vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace je na 1. stupni ZŠ realizován prostřednictvím vyučovacích předmětů Český jazyk a literatura a Cizí jazyk.⁵¹

3.1.1.1 Český jazyk a literatura

Vzdělávací obsah předmětu Český jazyk a literatura je komplexního charakteru, ale pro větší přehlednost se dělí na Komunikační a slohovou výchovu, Jazykovou výchovu a Literární výchovu. Vzdělávací obsah těchto tří složek se ve výuce prolíná. Cílem Komunikační a slohové výchovy je naučit žáky vnímat a chápat různá jazyková sdělení, číst s porozuměním, kultivovaně psát, mluvit a rozhodovat se na základě přečteného nebo slyšeného textu různého typu, který se vztahuje k nejrůznějším situacím, analyzovat jej a kriticky posuzovat jeho obsah. Mezi očekávané výstupy 1. období patří plynulé čtení (s porozuměním textům přiměřeného rozsahu a náročnosti), porozumění písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti, respektování základních komunikačních pravidel v rozhovoru, tvorba krátkého mluveného projevu na základě vlastních zážitků, volba vhodných verbálních i neverbálních prostředků řeči v

⁴⁹ RVP ZV umožňuje integraci vzdělávacího obsahu na úrovni témat, tematických okruhů, event. vzdělávacích oborů.

⁵⁰ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 19.

⁵¹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 20.

běžných školních i mimoškolních situacích aj. Ve 2. období se od žáka očekává, že dokáže mimo jiné posoudit úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení, reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta, vede správně dialog, rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě, píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry.⁵²

Prostřednictvím Jazykové výchovy získávají žáci vědomosti a dovednosti potřebné k osvojování spisovné podoby českého jazyka a učí se poznávat a identifikovat jeho další formy. „*Jazyková výchova vede žáky k přesnému a logickému myšlení, které je základním předpokladem jasného, přehledného a srozumitelného vyjadřování. Při rozvoji potřebných znalostí a dovedností se uplatňují a prohlubují i jejich obecné intelektové dovednosti, např. dovednosti porovnávat různé jevy, jejich shody a odlišnosti, třídít je podle určitých hledisek a dospívat k zobecnění.*“⁵³ V 1. období patří mezi očekávané výstupy Jazykové výchovy rozlišování zvukové a grafické podoby slova, členění slov na hlásky, odlišování dlouhých a krátkých samohlásek, porovnávání a třídění slov dle zobecněného významu (děj, věc, okolnost, vlastnost), rozlišování slovních druhů v základním tvaru, užívání správných gramatických tvarů podstatných jmen, přídavných jmen a sloves v mluveném projevu, píše správně s odůvodněním (i/y po tvrdých a měkkých souhláskách a po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě – mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastních jmen osob, zvířat a místních pojmenování) aj. Ve 2. období žák dokáže porovnávat významy slov (zejména slova stejného nebo podobného významu a slova vícevýznamová), rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku, určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu, rozlišuje slova spisovná a jejich nespisovné tvary, vyhledává základní skladební dvojici (v neúplné základní skladební dvojici označuje základ věty), odlišuje větu jednoduchou a souvětí, vhodně změní větu jednoduchou v souvětí, užívá vhodných spojovacích výrazů aj.⁵⁴

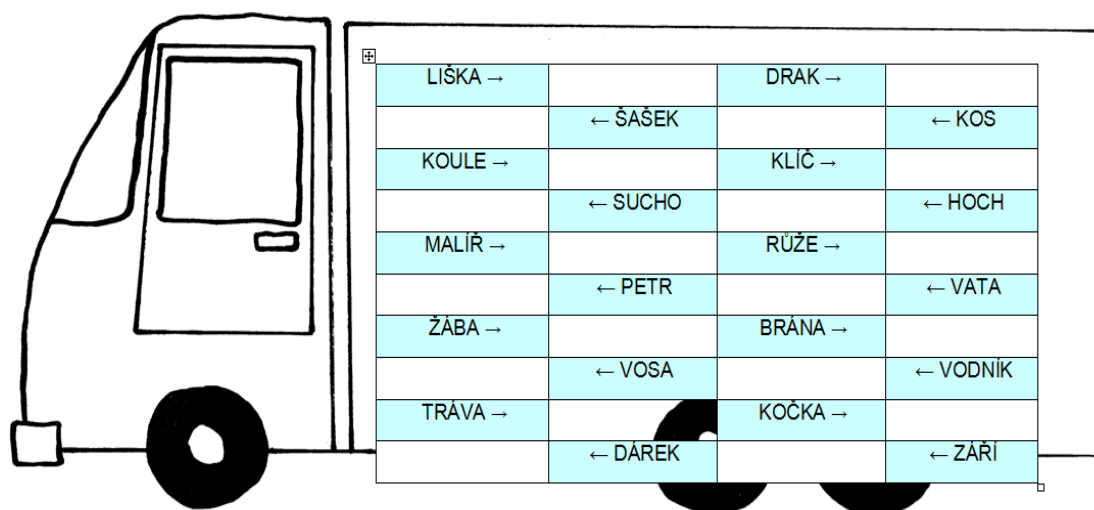
⁵² KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 22.

⁵³ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 20.

⁵⁴ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 23.

Na obrázku č. 5 je uveden příklad aktivity, jejímž očekávaným výstupem je plynulé čtení s porozuměním textu přiměřeného rozsahu a náročnosti. Žáci mají k dispozici pracovní list s autem. Druhý list s předtištěnými slovy si žáci rozstříhají. V autě jsou napsána slova. K daným slovům žáci hledají správný rým. Ten následně nalepí. Žáci pomáhají doplnit náklad do nákladního auta.⁵⁵

Obrázek č. 5: Auto – doplň rýmy (Gřundělová, 2011)

Cílem Literární výchovy⁵⁶ je naučit žáky, aby se dokázali orientovat v základních literárních druzích, vnímali jejich specifické znaky, postihovali umělecké záměry autora, formulovali vlastní názory o přečteném díle a rozlišovali literární fikci od skutečnosti. V Literární výchově žáci postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky a schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu.⁵⁷ K očekávaným výstupům Literární výchovy v 1. období patří čtení a přednášení

⁵⁵ GŘUNDĚLOVÁ, M. Auto – doplň rýmy. *Metodický portál: Digitální učební materiály* [online]. 22. července 2011 [cit. 2011-10-03]. Dostupný z WWW: <<http://dum.rvp.cz/materialy/auto-doplň-rymy.html>>. ISSN 1802-4785.

⁵⁶ Na zařazení Literární výchovy do vzdělávací oblasti Český jazyk a literatura nepadají mezi autory jednotný názor. Např. Houška, T. ve své knize *Škola hra: Knížka pro učitele a rodiče všech školáků* (1991) prezentuje názor, že zatímco český jazyk patří mezi jazyky a rozvíjí především jazykové dovednosti, literární výchova by měla patřit především mezi výchovy – hudební, výtvarnou, tělesnou a dramatickou a rozvíjet především estetické citění.

⁵⁷ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 20.

z paměti ve vhodném frázování a tempu (literární texty přiměřené věku), dovednost vyjádřit své pocity z přečteného textu, rozlišování mezi vyjadřováním v próze a ve verších a tvůrčí práce s textem na základě pokynů učitele a vlastních schopností, ve 2. období vyjadřování a zaznamenávání dojmů z četby, volná reprodukce textu podle svých schopností, tvorba vlastního literárního textu na zadané téma, rozlišování různých typů uměleckých a neuměleckých textů a používání elementárních literárních pojmů při jednoduchém rozboru literárních textů.⁵⁸

3.1.1.2 Cizí jazyk

RVP ZV při formulaci požadavků na vzdělávání v cizích jazycích vychází ze Společného evropského referenčního rámce, který poskytuje obecný základ pro vypracovávání jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikul, zkoušek, učebnic atd. v celé Evropě. V úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je jazyk zasazen. Rámec také definuje úroveň ovládnutí jazyka, které umožňují měřit pokrok studentů v každém stadiu učení se jazyku a v průběhu celého života studenta.⁵⁹ Vzdělávání v Cizím jazyce směřuje k dosažení úrovně A2⁶⁰.

Cizí jazyky přispívají k chápání a objevování skutečností, přesahujících oblast zkušeností zprostředkovaných mateřským jazykem. Osvojování cizích jazyků minimalizuje jazykové bariéry, čímž přispívá ke zvýšení mobility jednotlivců v jejich osobním i pracovním životě, a prohlubuje vědomí závažnosti vzájemného mezinárodního porozumění a tolerance.⁶¹ V 1. období lze z očekávaných výstupů oboru Cizí jazyk jmenovat vyslovování a foneticky správné čtení v přiměřeném rozsahu slovní zásoby, porozumění jednoduchým pokynům a větám a adekvátní reakce na ně,

⁵⁸ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 23 – 24.

⁵⁹ Rada Evropy. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 257 s. ISBN 80-244-0404-4. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>>.

⁶⁰ Žák rozumí větám a často používaným výrazům vztahujícím se k oblastem, které se ho bezprostředně týkají (např. základní informace o něm a jeho rodině, o nakupování, místopisu a zaměstnání). Dokáže komunikovat prostřednictvím jednoduchých a běžných úloh, jež vyžadují jednoduchou a přímou výměnu informací o známých a běžných skutečnostech. Umí jednoduchým způsobem popsat svou vlastní rodinu, bezprostřední okolí a záležitosti týkající se jeho nejnáléhavějších potřeb.

⁶¹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 21.

rozlišování grafické a mluvené podoby slova, pochopení obsahu a smyslu jednoduché, pomalé a pečlivě vyslovované konverzace dvou osob, používání abecedního slovníku učebnice. Ve 2. období se z receptivních řečových dovedností jedná např. o porozumění známým slovům a jednoduchým větám se vztahem k osvojovaným tématům, pochopení obsahu a smyslu jednoduchých autentických materiálů (časopisy, obrazové a poslechové materiály), plynulou a foneticky správnou četbu jednoduchých textů obsahujících známou slovní zásobu a vyhledávání potřebných informací v jednoduchém textu, z produktivních řečových dovedností sestavení gramaticky a formálně správného jednoduchého písemné sdělení, ústní i písemnou reprodukci obsahu přiměřeně obtížného textu a z interaktivních řečových dovedností aktivní zapojení se do jednoduché konverzace.⁶²

3.1.2 Vzdělávací oblast „Matematika a její aplikace“

Význam této oblasti spočívá v tom, že poskytuje vědomosti a dovednosti potřebné v praktickém životě a umožňuje tak získávat matematickou gramotnost. Klade důraz zejména na důkladné porozumění základním myšlenkovým postupům a pojmům matematiky a jejich vzájemným vztahům. Obsah vzdělávací oblasti Matematika a její aplikace je na 1. stupni ZŠ realizován prostřednictvím vyučovacího předmětu Matematika.⁶³

3.1.2.1 Matematika

Vzdělávací obsah vyučovacího předmětu Matematika je v RVP ZV rozdělen na čtyři tematické okruhy. V tematickém okruhu Číslo a početní operace⁶⁴ si žáci osvojují tři základní složky aritmetických operací: dovednost provádět operaci, algoritmické porozumění (proč je operace prováděna předloženým postupem) a významové porozumění (umět operaci propojit s reálnou situací). Učí se získávat číselné údaje měřením, odhadováním, výpočtem a zaokrouhlováním. Seznamují se s pojmem proměnná a s její rolí při matematizaci reálných situací. V používá 1. období se očekávají následující výstupy: žák používá přirozená čísla k modelování reálných situací, počítá předměty v daném souboru, vytváří soubory s daným počtem prvků,

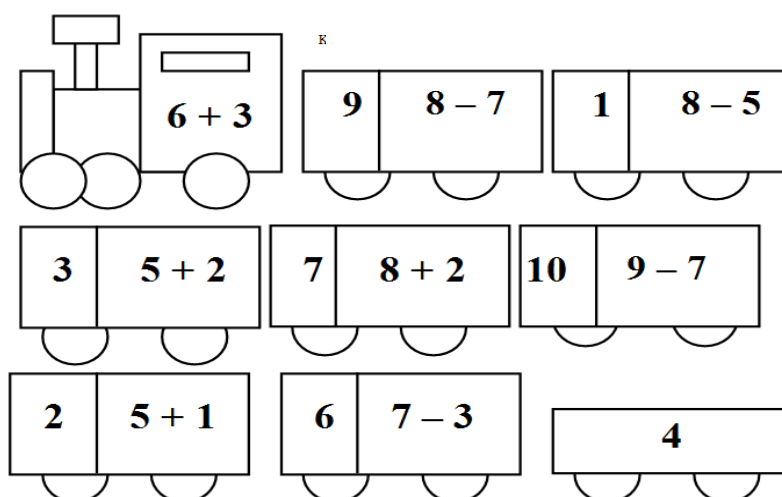
⁶² KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 26 – 27.

⁶³ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 29.

⁶⁴ Na druhém stupni na tento okruh navazuje a dále jej prohlubuje tematický okruh Číslo a proměnná.

užívá a zapisuje vztah rovnosti a nerovnosti, užívá lineární uspořádání, provádí z paměti jednoduché početní operace s přirozenými čísly, čte, zapisuje a porovnává přirozená čísla do 1000. Ve 2. období žák využívá při pamětném i písemném počítání komutativnost a asociativnost sčítání a násobení, provádí písemné početní operace v oboru přirozených čísel (zaokrouhluje přirozená čísla, provádí odhady a kontroluje výsledky početních operací v oboru přirozených čísel), řeší a tvoří úlohy, ve kterých aplikuje osvojené početní operace v celém oboru přirozených čísel.⁶⁵ Příklad jednoduché hry pro 1. období 1. stupně ZŠ, jejímž očekávaným výstupem je provádění jednoduchých početních operací s přirozenými čísly z paměti, je uveden na obrázku č. 6. Princip této hry spočívá v tom, že žáci sestavují vláček tak, aby na příklad navazoval správný výsledek na dalším vagónku.⁶⁶

Obrázek č. 6: Vláček – sčítání a odečítání do deseti (Schejbalová, 2011)

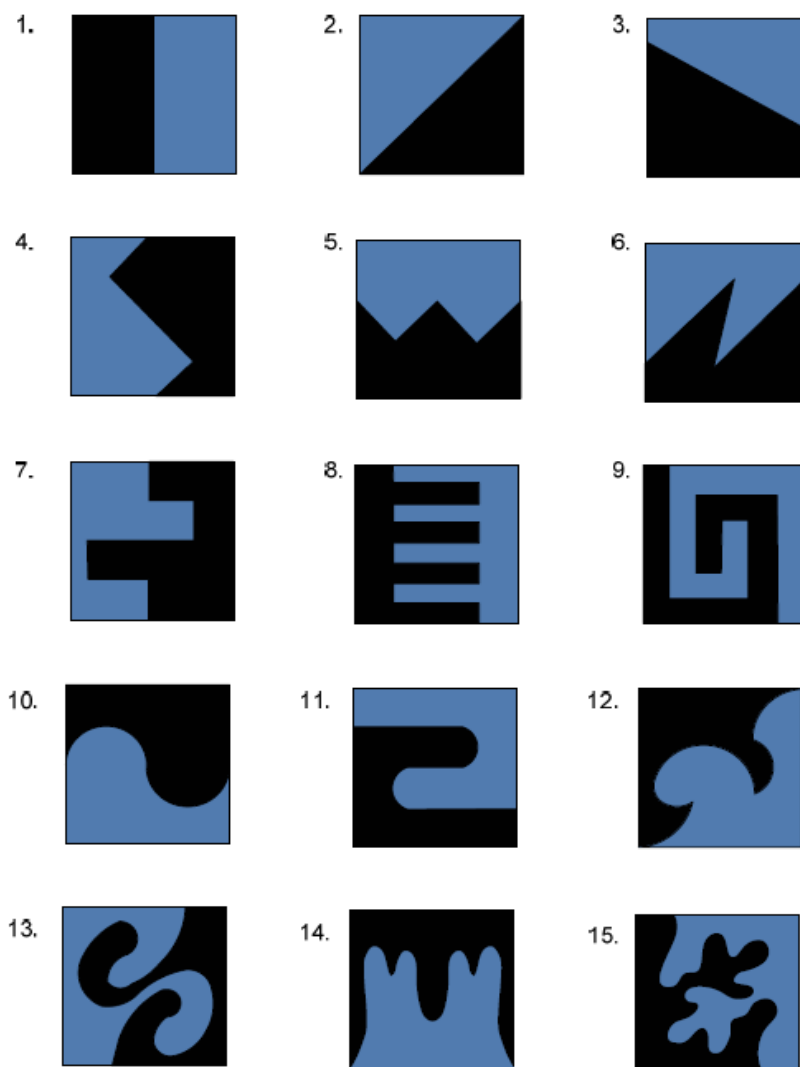
Tematický okruh Závislosti, vztahy a práce s daty se zaměřuje na určité typy změn a závislostí, které jsou projevem běžných jevů reálného světa. Žáci si uvědomují změny a závislosti známých jevů, docházejí k pochopení, že změnou může být růst i pokles a že změna může mít také nulovou hodnotu. Předmětné změny a závislosti žáci analyzují na základě údajů v tabulkách, diagramech a grafech, v jednoduchých

⁶⁵ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 29 – 30.

⁶⁶ SCHEJBALOVÁ, Monika. Vláček – sčítání a odečítání do deseti. *Metodický portál: Digitální učební materiály* [online]. 03. 10. 2011, [cit. 2011-10-03]. Dostupný z WWW: <<http://dum.rvp.cz/materialy/vlacek-scitani-a-odcitani-do-deseti.html>>. ISSN 1802-4785.

případech je konstruují a vyjadřují matematickým předpisem nebo je podle možností modelují s využitím vhodného počítačového software event. grafických kalkulátorů. Zkoumání těchto závislostí směřuje k pochopení pojmu funkce. Očekávanými výstupy tohoto tematického okruhu jsou v 1. období orientace v čase, jednoduché převody jednotek času, popis jednoduchých závislostí z praktického života a doplňování tabulek (schémat, posloupností čísel,...), ve 2. období pak vyhledávání, sběr a třídění dat a čtení a sestavování jednoduchých tabulek a diagramů.⁶⁷

Obrázek č. 7: Nestandardní aplikační úlohy a problémy – určení shodných tvarů (VÚP, 2008)

⁶⁷ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 31.

Tématický okruh Geometrie v rovině a v prostoru učí žáky určovat a znázorňovat geometrické útvary, geometricky modelovat reálné situace, hledat podobnosti a odlišnosti útvarů, které je obklopují, uvědomovat si vzájemné polohy objektů v rovině (resp. v prostoru), porovnávat, odhadovat, měřit délku, velikost úhlu, obvod a obsah (resp. povrch a objem), zdokonalovat svůj grafický projev. K očekávaným výstupům 1. období patří rozeznání, pojmenování, vymodelování a popis základních rovinných útvarů a jednoduchých těles. Ve 2. období žák narýsuje a znázorní základní rovinné útvary (čtverec, obdélník, trojúhelník a kružnici), sčítá a odčítá graficky úsečky, sestavuje rovnoběžky a kolmice, určí obsah obrazce pomocí čtvercové sítě a užívá základní jednotky obsahu, rozpozná a znázorní ve čtvercové síti jednoduché osově souměrné útvary a určí osu souměrnosti útvaru překládáním papíru.⁶⁸

Specifikum tématického okruhu Nestandardní aplikační úlohy a problémy spočívá v tom, že řešení některých příkladů mohou být do značné míry nezávislá na znalostech a dovednostech školské matematiky. Do výuky je zaváděn ve 2. období 1. stupně ZŠ a žáci se v něm učí řešit problémové situace a úlohy z běžného života, pochopit a analyzovat problémy, utřídit údaje a podmínky, provádět situační náčrty a řešit optimalizační úlohy.⁶⁹ Příklad Nestandardních aplikačních úloh a problémů pro 2. období 1. stupně, který umožňuje zajímavé seznámení s geometrickými pojmy a tvary, je uveden na obrázku č. 7.

3.1.3 Vzdělávací oblast „Informační a komunikační technologie“

Cílem vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie je umožnit všem žákům dosáhnout základní úrovně informační gramotnosti, tj. získat elementární dovednosti v ovládnutí výpočetní techniky a moderních informačních technologií, orientovat se ve světě informací, tvořivě pracovat s informacemi a využívat je při dalším vzdělávání i v praktickém životě. Protože ovládnutí informačních a komunikačních technologií představuje v moderní společnosti základní předpoklad úspěšného uplatnění na trhu práce, byla vzdělávací oblast zařazena jako povinná součást základního vzdělávání na 1. a 2. stupni. *„Dovednosti získané ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie umožňují žákům aplikovat výpočetní techniku s*

⁶⁸ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 31.

⁶⁹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 31.

bohatou škálou vzdělávacího software a informačních zdrojů ve všech vzdělávacích oblastech celého základního vzdělávání. Tato aplikační rovina přesahuje rámec vzdělávacího obsahu vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie, a stává se součástí všech vzdělávacích oblastí základního vzdělávání.⁷⁰ Obsah vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie je na 1. stupni ZŠ realizován prostřednictvím vyučovacího předmětu Informatika.

3.1.3.1 Informatika

V rámci předmětu Informatika rozlišujeme tři tématické okruhy: Základy práce s počítačem, Vyhledávání informací a komunikace a Zpracování a využití informací. V tématickém okruhu Základy práce s počítačem se žáci seznamují se základními pojmy informační činnosti (informace, informační zdroje, informační instituce) strukturou, funkcí a popisem počítače a přídatných zařízení, operačními systémy a jejich základními funkcemi, formáty souborů (doc, jpg) a zásadami bezpečnosti práce a prevence zdravotních rizik spojených s dlouhodobým využíváním výpočetní techniky. Na 1. stupni ZŠ jsou očekávanými výstupy tohoto okruhu využívání základních funkcí počítače a jeho nejběžnější periferie, respektování pravidel bezpečné práce s hardware i software a ochrana dat před poškozením, ztrátou a zneužitím.⁷¹

Tématický okruh Vyhledávání informací a komunikace se zaměřuje na společenský tok informací (vznik, přenos, transformace, zpracování, distribuce informací), základní způsoby komunikace (e-mail, chat, telefonování) a metody a nástroje vyhledávání informací. Očekávané výstupy v 1. a 2. období 1. stupně ZŠ jsou používání jednoduchých a vhodných cest při vyhledávání informací na internetu, schopnost vyhledávat informace na portálech, v knihovnách a databázích a komunikace pomocí internetu či jiných běžných komunikačních zařízení.⁷²

Tématický okruh Zpracování a využití informací seznamuje žáky 1. stupně se základními funkcemi textového a grafického editoru. Očekávanými výstupy jsou práce s textem a obrázkem v textovém a grafickém editoru.⁷³

⁷⁰ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 34.

⁷¹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 35.

⁷² KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 35.

⁷³ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 35.

3.1.4 Vzdělávací oblast „Člověk a jeho svět“

Tato vzdělávací oblast je jako jediná koncipována pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. „*Tato komplexní oblast vymezuje vzdělávací obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví a dalších témat. Uplatňuje pohled do historie i současnosti a směřuje k dovednostem pro praktický život. Svým široce pojatým syntetickým (integrovaným) obsahem spoluutváří povinné základní vzdělávání na 1. stupni.*“⁷⁴ Vzdělávání v této oblasti umožňuje žákům rozvíjet poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti získané v rodině a v předškolním vzdělávání. Na základě poznání sebe a svých potřeb a porozumění světu kolem sebe se žáci učí vnímat základní vztahy ve společnosti, porozumět soudobému způsobu života, jeho přednostem i problémům, vnímat současnost jako výsledek minulosti a východisko do budoucnosti. Základní podmínkou úspěšného vzdělávání v této oblasti je vlastní prožitek žáků, který vychází z konkrétních nebo modelových situací při osvojování potřebných dovedností, způsobů jednání a rozhodování.⁷⁵ Obsah vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět je na 1. stupni ZŠ realizován prostřednictvím vyučovacích předmětů Prvouka, Vlastivěda a Přírodověda.

3.1.4.1 Člověk a jeho svět

Vzdělávací obsah oblasti je členěn do pěti tematických okruhů (Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody, Člověk a jeho zdraví) jejichž propojováním lze v ŠVP vytvářet různé varianty vyučovacích předmětů a jejich vzdělávacího obsahu. Dle RVP ZV lze tradičně vytvářet jeden předmět v 1. - 3. ročníku (tj. přiřazovat očekávaným výstupům pro 1. období vhodné učivo vybrané z jednotlivých tematických okruhů) a dva předměty ve 4. a 5. ročníku (tj. tematické okruhy Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas využít jako základ pro Vlastivědu a okruhy Rozmanitost přírody, Člověk a jeho zdraví pro Přírodovědu), je však možné vytvářet jen jeden předmět i ve 4. a 5. ročníku nebo jeden souvislý předmět od 1. do 5. ročníku.⁷⁶

⁷⁴ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 37.

⁷⁵ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 37 – 38.

⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 37 – 38.

Tématický okruh Místo, kde žijeme učí žáky chápat organizaci života v rodině, ve škole, v obci a ve společnosti na základě poznávání nejbližšího okolí, vztahů a souvislostí v něm. Důraz je kladen na dopravní výchovu (viz obrázek č. 8), praktické poznávání místních a regionálních skutečností a na utváření přímých zkušeností žáků. Různé činnosti a úkoly by měly přirozeným způsobem probudit v žácích kladný vztah k místu jejich bydliště, postupně rozvíjet jejich národní cítění a vztah k naší zemi.

Obrázek č. 8: Tabule určená v rámci vzdělávací oblasti člověk a jeho svět pro první stupeň základního vzdělání k začlenění tématu o osobní bezpečí do vzdělávacího procesu (http://www.stiefel-eurocart.cz/info.php?product=dopravni_znacky&i=319)

K očekávaným výstupům 1. období patří vyznačení místa svého bydliště a školy v jednoduchém plánu (včetně cesty na určené místo a rozlišení možných nebezpečí v nejbližším okolí), začlenění své obce (města) do příslušného kraje a obslužného centra ČR, pozorování a popis změn v nejbližším okolí, rozlišování přírodních a umělých prvků v okolní krajině a vyjádření její estetické hodnoty a rozmanitosti. V 2. období žák určí a vysvětlí polohu svého bydliště vzhledem ke krajině a státu, určí světové strany v přírodě i podle mapy a orientuje se podle nich, řídí se podle zásad bezpečného pohybu a pobytu v přírodě, rozlišuje mezi náčrty, plány a základními typy map, vyhledává jednoduché údaje o přírodních podmínkách a sídlištích lidí na mapách, vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury a jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického, zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest a porovná způsob života a přírodu v naší vlasti i v jiných zemích.⁷⁷

Tématický okruh Lidé kolem nás směřuje k prvotním poznatkům a dovednostem budoucího občana demokratického státu. Jeho prostřednictvím si žáci postupně osvojují a upevňují základy vhodného chování a jednání mezi lidmi, uvědomují si význam a podstatu tolerance, pomoci a solidarity mezi lidmi, vzájemné úcty, snášenlivosti a rovného postavení mužů a žen. Poznávají, jak se lidé sdružují, baví, jakou vytvářejí kulturu. Seznamují se se základními právy a povinnostmi, ale i s problémy, které provázejí soužití lidí, celou společnost nebo i svět (globální problémy). V 1. období žák rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi, odvozuje význam a potřebu různých povolání a pracovních činností, projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků. Ve 2. období vyjádří základní vztahy mezi lidmi na základě vlastních zkušeností, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole (mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci), rozlišuje základní rozdíly mezi jednotlivci, obhajuje při konkrétních činnostech své názory event. připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu a řešení se spolužáky, rozpoznává ve svém okolí jednání a chování, která porušují základní lidská práva nebo demokratické principy, orientuje se v základních formách vlastnictví, používá peníze v běžných situacích.⁷⁸

⁷⁷ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 39.

⁷⁸ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 40.

Tématický okruh Lidé a čas učí žáky orientovat se v dějích a v čase. Poznávají, jak a proč se čas měří, jak události postupují v čase a utvářejí historii věcí a dějů. Okruh vychází od nejznámějších událostí v rodině, obci a regionu a postupuje se k nejdůležitějším okamžikům v historii naší země. „*Podstatou tematického okruhu Lidé a čas je vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Proto je důležité, aby žáci mohli samostatně vyhledávat, získávat a zkoumat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů své rodiny i od lidí v nejbližším okolí, aby mohli společně navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí, veřejnou knihovnu atd.*”⁷⁹ K očekávaným výstupům 1. období patří využívání časových údajů při řešení různých situací v denním životě, rozlišování minulosti, přítomnosti a budoucnosti, jmenování regionálních specifík místa, kde žije (rodáci, kulturní či historické památky, významné události, pověsti), uplatňování základních poznatků o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí. Ve 2. období žák pracuje s časovými údaji a využívá je k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy, využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů, umí zdůvodnit základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek, rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifík, srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifík a objasňuje historické důvody pro zařazení státních svátků a významných dnů.⁸⁰

Tématický okruh Rozmanitost přírody se zaměřuje na Zemi jako planetu sluneční soustavy, kde vznikl a vyvíjí se život. Žáci jsou vedeni k tomu, aby si uvědomili, že Země a život na ní tvoří jeden nedílný celek, ve kterém jsou všechny hlavní děje ve vzájemném souladu a rovnováze, kterou lze snadno narušit ale jen obtížně obnovit. Učí se hledat důkazy o proměnách přírody, využívat a hodnotit svá pozorování a záznamy, sledovat vliv lidské činnosti na přírodu, hledat možnosti, jak ve svém věku přispět k ochraně přírody, zlepšení životního prostředí a k trvale udržitelnému rozvoji. Důležitou roli hraje praktické poznávání okolní krajiny. V 1.

⁷⁹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 40.

⁸⁰ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 40.

období žák pozoruje, popisuje a porovná viditelné proměny v přírodě v jednotlivých ročních obdobích, dokáže rozřadit některé přírodniny podle nápadných určujících znaků a provádí jednoduché pokusy u skupiny známých látek (určuje jejich společné a rozdílné vlastnosti a změří základní veličiny pomocí jednoduchých nástrojů a přístrojů). Ve 2. období žák objevuje a zjišťuje propojenost prvků živé a neživé přírody, na základě elementárních poznatků o Zemi jako součásti vesmíru vysvětlí souvislost s rozdělením času a střídáním ročních období, zkoumá základní společenstva ve vybraných lokalitách regionů, zdůvodňuje podstatné vzájemné vztahy mezi organismy a nachází shody a rozdíly v přizpůsobení organismů prostředí, porovnává na základě pozorování základní projevy života na konkrétních organismech, s využitím jednoduchých klíčů a atlasů prakticky třídí organismy do známých skupin, zhodnotí některé konkrétní činnosti člověka v přírodě a rozlišuje aktivity, které mohou prostředí i zdraví člověka podporovat nebo poškozovat.⁸¹

V rámci tématického okruhu Člověk a jeho zdraví žáci poznávají člověka jako živou bytost, která má biologické a fyziologické funkce a potřeby. Získávají vědomosti, jak se člověk vyvíjí a mění od narození do dospělosti, co je pro člověka vhodné a nevhodné z hlediska denního režimu, hygieny, výživy, mezilidských vztahů atd. Jsou poučováni o zdraví a nemocech, o zdravotní prevenci i první pomoci a o bezpečném chování v různých životních situacích, včetně mimořádných událostí, které ohrožují zdraví jedinců i celých skupin obyvatel. Hlavním cílem je, aby žáci dospěli k poznání, že zdraví je nejcennější hodnota v životě člověka. V 1. období žák uplatňuje základní hygienické, režimové a jiné zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle, dodržuje zásady bezpečného chování tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných, chová se opatrně při setkání s neznámými jedinci, v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné dítě, ovládá a uplatňuje základní pravidla účastníků silničního provozu, adekvátně reaguje na pokyny dospělých při mimořádných událostech. Mezi očekávané výstupy 2. období se řadí využívání poznatků o lidském těle k vysvětlení základních funkcí jednotlivých orgánových soustav a podpoře vlastního zdravého způsobu života, rozlišování jednotlivých etap lidského života a orientace se ve vývoji dítěte před a po jeho narození, účelné plánování času pro učení,

⁸¹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 41.

práci, zábavu a odpočinek podle vlastních potřeb s ohledem na oprávněné nároky jiných osob, uplatňování účelných způsobů chování v situacích ohrožujících zdraví a v modelových situacích simulujících mimořádné události, uplatňování základních dovedností a návyků souvisejících s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou, dovednost ošetřit drobná poranění a zajistí lékařskou pomoc.⁸²

3.1.5 Vzdělávací oblast „Umění a kultura“

Tato vzdělávací oblast odráží nedílnou součást lidské existence – umění a kulturu. *„Kulturu, jako procesy i výsledky duchovní činnosti, umožňující chápat kontinuitu proměn historické zkušenosti, v níž dochází k socializaci jedince a jeho projekci do společenské existence, i jako neoddělitelnou součást každodenního života (kultura chování, oblékání, cestování, práce). Umění, jako proces specifického poznání a dorozumívání, v němž vznikají informace o vnějším a vnitřním světě a jeho vzájemné provázanosti, které nelze formulovat a sdělovat jinými než uměleckými prostředky.“*⁸³

Se vzděláváním v této oblasti je spjato umělecké osvojování světa (tj. osvojování s estetickým účinkem), v jehož rámci dochází k rozvoji specifického citění, tvořivosti, vnímavosti jedince k uměleckému dílu a jeho prostřednictvím k sobě samému i k okolnímu světu. Součástí tohoto procesu je rovněž hledání vazeb mezi jednotlivými druhy umění na základě společných témat, schopnosti vcítit se do kulturních potřeb ostatních lidí a jimi vytvořených hodnot a přistupovat k nim s vědomím osobní účasti.⁸⁴ Obsah vzdělávací oblasti Umění a kultura je na 1. stupni ZŠ realizován vyučovacími předměty Hudební výchova a Výtvarná výchova.

3.1.5.1 Hudební výchova

Hudební výchova učí žáka porozumět hudebnímu umění, aktivně vnímat hudbu a zpěv a využívat je jako komunikační prostředek, to vše prostřednictvím instrumentálních (hra na hudební nástroje), hudebně pohybových (ztvářňování hudby a reagování na ni pomocí pohybu, tance a gest), vokálních (práce s hlasem) a poslechových činností. Tyto hudební činnosti jako činnosti vzájemně se propojující, ovlivňující a doplňující rozvíjejí ve svém komplexu celkovou osobnost žáka, především

⁸² KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 42.

⁸³ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 64.

⁸⁴ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 64.

však vedou k rozvoji jeho hudebních schopností, jež se následně projevují individuálními hudebními dovednostmi, jejichž prostřednictvím může žák uplatnit svůj hlasový potenciál při sólovém, skupinovém i sborovém zpěvu, své instrumentální dovednosti při souborové hře a doprovodu zpěvního projevu, své pohybové dovednosti při tanci a pohybovém doprovodu hudby a v neposlední řadě je mu dána rovněž příležitost „interpretovat“ hudbu podle svého individuálního zájmu a zaměření. V etapě základního vzdělávání se tyto činnosti stávají v rovině produkce, recepce a reflexe obsahovými doménami hudební výchovy.⁸⁵

Očekávané výstupy hudební výchovy 1. období jsou následující: žák na základě svých dispozic zpívá intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase, rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem, využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře, pohybem reaguje na znějící hudbu (vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie), rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby, rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální. Ve 2. období žák zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase či dvojhlasu v durových i mollových tóninách a při zpěvu využívá získané pěvecké dovednosti, realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností (zpěvem, hrou, tancem, doprovodnou hrou) jednoduchou melodii či píseň zapsanou pomocí not, využívá na základě svých hudebních schopností a dovedností složitější hudební nástroje k doprovodné hře i k reprodukci jednoduchých motivů skladeb a písní, rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby, vytváří v rámci svých individuálních dispozic jednoduché přede hry, mezihry a dohry a provádí elementární hudební improvizace, rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny.⁸⁶

3.1.5.2 Výtvarná výchova

Výtvarná výchova se zaměřuje na práci s vizuálně obraznými znakovými systémy, které představují nezastupitelný nástroj poznávání a prožívání lidské existence.

⁸⁵ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 65.

⁸⁶ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 66.

V etapě základního vzdělávání je výtvarná výchova založena na tvůrčích činnostech (rozvíjení smyslové citlivosti, uplatňování subjektivity a ověřování komunikačních účinků), které umožňují rozvíjet a uplatnit vlastní vnímání, cítění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci. *„Tvůrčími činnostmi založenými na experimentování je žák veden k odvaze a chuti uplatnit osobně jedinečné pocity a prožitky a zapojit se na své odpovídající úrovni do procesu tvorby a komunikace.“*⁸⁷ Cílem výtvarné výchovy v 1. období je, aby žák dokázal rozpoznávat prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, barvy, objekty), porovnávat je a třídit na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ, projevoval v tvorbě své vlastní životní zkušenosti, vyjadřovat rozdíly při vnímání událostí různými smysly a pro jejich vizuálně obrazné vyjádření volit vhodné prostředky, interpretovat dle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření a na základě vlastní zkušenosti nalézat a do komunikace zapojovat obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil. Ve 2. období již žák při vlastních tvůrčích činnostech pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření, porovná je na základě vztahů (barevné kontrasty, proporční vztahy a jiné), užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku, při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy, nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly; uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě, uplatňuje osobitost svého vnímání v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření, porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace.⁸⁸

3.1.6 Vzdělávací oblast „Člověk a zdraví“

Vzdělávací oblast Člověk a zdraví seznamuje žáky s poznatky, činnostmi a způsoby chování, jejichž prostřednictvím lze ovlivňovat zdraví vlastní i zdraví jiných. Vzdělávání v této oblasti směřuje k tomu, aby žáci poznávali sami sebe jako živé bytosti a pochopili hodnotu zdraví, smysl zdravotní prevence i hloubku problémů spojených s

⁸⁷ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 65.

⁸⁸ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 69.

nemocí či jiným poškozením zdraví. Žáci jejím prostřednictvím získávají jak potřebnou míru odpovědnosti, tak informace o zdraví ohrožujících nebezpečích v běžných i mimořádných situacích, osvojují si dovednosti a způsoby chování (rozhodování), které vedou k zachování či posílení zdraví. „*Při realizaci této vzdělávací oblasti je třeba klást důraz především na praktické dovednosti a jejich aplikace v modelových situacích i v každodenním životě školy.*“⁸⁹ Obsah vzdělávací oblasti Člověk a zdraví je na 1. stupni ZŠ realizován prostřednictvím vyučovacího předmětu Tělesná výchova.

3.1.6.1 Tělesná výchova

Vyučovací předmět Tělesná výchova směřuje na jedné straně k poznání vlastních pohybových možností a zájmů, na druhé straně k poznávání účinků konkrétních pohybových činností na tělesnou zdatnost, duševní a sociální pohodu. „*Pohybové vzdělávání postupuje od spontánní pohybové činnosti žáků k činnosti řízené a výběrové, jejímž smyslem je schopnost samostatně ohodnotit úroveň své zdatnosti a řadit do denního režimu pohybové činnosti pro uspokojování vlastních pohybových potřeb i zájmů, pro optimální rozvoj zdatnosti a výkonnosti, pro regeneraci sil a kompenzaci různého zatížení, pro podporu zdraví a ochranu života.*“⁹⁰ V základním vzdělávání představuje hlavní předpoklad pro osvojování pohybových dovedností prožitek z pohybu a z komunikace při pohybu, dobře zvládnutá dovednost pak zpětně kvalitu jeho prožitku umocňuje. Důležitou roli hraje rovněž odhalování zdravotních oslabení žáků a jejich korekce – v povinné tělesné výchově, případně ve zdravotní tělesné výchově^{91, 92}.

V 1. období patří k očekávaným výstupům spojování pravidelné každodenní pohybové činnosti se zdravím, zvládnání jednoduchých pohybových činností v souladu s individuálními předpoklady, spolupráce při jednoduchých týmových pohybových činnostech a soutěžích, uplatňování hlavních zásad hygieny a bezpečnosti při pohybových činnostech ve známých prostorách školy, reagování na základní pokyny a

⁸⁹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 72.

⁹⁰ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 72.

⁹¹ Základní vzdělávání tak reaguje na poznatky lékařů, že zdravotních oslabení v celé populaci přibývá a zdravotně oslabené dítě potřebuje větší množství spontánních i cíleně zaměřených pohybových aktivit než dítě zdravé.

⁹² KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 73.

povely k osvojované činnosti a její organizaci. Ve 2. období se žák podílí se na realizaci pravidelného pohybového režimu, uplatňuje kondičně zaměřené činnosti, projevuje přiměřenou samostatnost a vůli po zlepšení úrovně své zdatnosti, zařazuje do pohybového režimu korektivní cvičení (především v souvislosti s jednostrannou zátěží nebo vlastním svalovým oslabením), zvládá v souladu s individuálními předpoklady osvojované pohybové dovednosti, vytváří varianty osvojených pohybových her, uplatňuje pravidla hygieny a bezpečného chování v běžném sportovním prostředí, adekvátně reaguje v situaci úrazu spolužáka, jednoduše zhodnotí kvalitu pohybové činnosti spolužáka a reaguje na pokyny k vlastnímu provedení pohybové činnosti, jedná v duchu fair play (dodržuje pravidla her a soutěží, pozná a označí zjevné přestupky proti pravidlům a adekvátně na ně reaguje, respektuje při pohybových činnostech opačné pohlaví), užívá při pohybové činnosti základní osvojované tělocvičné názvosloví, organizuje nenáročnou pohybovou činností a soutěže na úrovni třídy, změří základní pohybové výkony a porovná je s předchozími výsledky.⁹³

3.1.7 Vzdělávací oblast „Člověk a svět práce“

Vzdělávací oblast Člověk a svět práce se odlišuje od ostatních vzdělávacích oblastí tím, že se zaměřuje na praktické pracovní dovednosti a návyky a doplňuje tak celé základní vzdělávání o důležitou složku nezbytnou pro uplatnění člověka v dalším životě a ve společnosti. Žáci se učí pracovat s různými materiály a osvojují si základní pracovní dovednosti a návyky; plánují, organizují a hodnotí pracovní činnost samostatně i v týmu. Ve všech tematických okruzích jsou žáci soustavně vedeni k dodržování zásad bezpečnosti a hygieny při práci.⁹⁴ Obsah vzdělávací oblasti člověk a svět práce je na 1. stupni ZŠ realizován prostřednictvím vyučovacího předmětu Pracovní činnosti.

3.1.7.1 Pracovní činnosti

Vzdělávací obsah vyučovacího předmětu Pracovní činnosti je dle RVP ZV na 1. stupni rozdělen na čtyři tematické okruhy: Práce s drobným materiálem, Konstruktivní činnosti, Pěstitelské práce, Příprava pokrmů, které jsou pro školu povinné. Okruh Práce

⁹³ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 76.

⁹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 81.

s drobným materiálem se zaměřuje na vlastnosti materiálu (přírodniny, modelovací hmota, papír a karton, textil, drát, fólie aj.), funkce a využití pracovních pomůcek a nástrojů, jednoduché pracovní operace a postupy, organizaci práce, lidové zvyky, tradice, řemesla. Cílem tohoto okruhu je, aby žák v 1. období dokázal vytvářet jednoduchými postupy různé předměty z tradičních i netradičních materiálů a pracovat podle slovního návodu a předlohy, ve 2. období pak vytvářel přiměřenými pracovními operacemi a postupy na základě své představivosti různé výrobky z daného materiálu, využíval při tvořivých činnostech s různým materiálem prvky lidových tradic, vzhledem k použitému materiálu volil vhodné pracovní pomůcky, udržoval pořádek na pracovním místě a dodržoval zásady hygieny a bezpečnosti práce.⁹⁵

Obsahem tématického okruhu Konstrukční činnosti jsou stavebnice (plošné, prostorové, konstrukční), sestavování modelů a práce s návodem, předlohou či jednoduchým náčrtem. Po absolvování 1. období se očekává, že žák bude ovládat elementární dovednosti a činnosti při práci se stavebnicemi, po absolvování 2. období žák provádí při práci se stavebnicemi jednoduchou montáž a demontáž a pracuje podle návodu (předlohy, jednoduchého náčrtu).⁹⁶

Tématický okruh Pěstitelské práce se zabývá základními podmínkami pro pěstování rostlin, půdou a její zpracováním, výživou rostlin, osivem, pěstováním rostlin ze semen v místnosti a na zahradě (okrasné rostliny, léčivky, koření, zelenina aj.), pěstováním pokojových rostlin a rostlinami jedovatými. Očekávanými výstupy jsou dovednost pozorovat přírodu, zaznamenávat a zhodnotit výsledky pozorování (1. období), realizace jednoduchých pěstitelských činností, samostatné vedení pěstitelských pokusů a pozorování, ošetřování a pěstování pokojových i jiných rostlin podle daných zásad, volba správných pomůcek podle druhu pěstitelských činností.⁹⁷

V okruhu Příprava pokrmů se žáci seznamují se základním vybavením kuchyně, výběrem, nákupem a skladováním potravin, jednoduchou úpravou stolu, pravidly správného stolování a historií a významem techniky v kuchyni. Očekávanými výstupy jsou příprava tabule pro jednoduché stolování, správné chování při stolování (1. období)

⁹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 81.

⁹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 82.

⁹⁷ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 82 – 83.

a orientace v základním vybavení kuchyně, samostatná příprava jednoduchého pokrmu a dodržování pravidel správného stolování a společenského chování (2. období).⁹⁸

3.1.8 Doplnující vzdělávací obory

Do RVP ZV se dále zařazují Doplnující vzdělávací obory, které nejsou povinnou součástí základního vzdělávání, jeho vzdělávací obsah pouze doplňují a rozšiřují.⁹⁹ Doplnující vzdělávací obory je možno realizovat na úrovni ŠVP formou samostatného vyučovacího předmětu, projektu, kurzu apod. Na 1. stupni ZŠ je takovýmto oborem Dramatická výchova, která je úzce provázána jak s vzdělávací oblastí Jazyk a jazyková komunikace, tak se vzdělávací oblastí Umění a kultura.

3.1.8.1 Dramatická výchova

Na 1. stupni ZŠ lze učivo předmětu dramatická výchova rozdělit do tří oblastí:

- Základní předpoklady dramatického jednání, která rozvíjí psychosomatické dovednosti (práce s dechem, správné tvoření hlasu, držení těla, verbální a neverbální komunikace), herní dovednosti, sociálně-komunikační dovednosti (spolupráce, komunikace v běžných životních situacích, v herních situacích a v situacích skupinové inscenační tvorby, prezentace, reflexe a hodnocení);
- Proces dramatické a inscenační tvorby, která se zaměřuje na nalézání a vyjadřování námětů a témat v dramatických situacích, hlubší charakteristiky typové postavy (činoherní i loutkářské prostředky), řazení situací v časové následnosti, inscenační prostředky a postupy a komunikaci s divákem (prezentace, sebereflexe);
- Recepce a reflexe dramatického umění, která se zaměřuje na základní stavební prvky dramatu, seznamuje žáky se současným dramatickým uměním, médií (divadelní, filmová, televizní, rozhlasová a multimediální tvorba) a základními divadelními druhy (činohra, zpěvohra, loutkové divadlo, pohybové a taneční divadlo).

⁹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 83.

⁹⁹ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 87.

K očekávaným výstupům 1. období patří zvládnání základů správného tvoření dechu, hlasu, artikulace a správného držení těla, vyjadřování základních emocí a jejich identifikace v chování druhých, rozlišování herní a reálné situace, zkoumání témat a konfliktů na základě vlastního jednání, spolupráce ve skupině na tvorbě jevištní situace, reflexe vlastního zážitku z dramatického díla (divadelního, filmového, televizního, rozhlasového) s pomocí učitele. Ve 2. období žák již propojuje somatické dovednosti a kombinuje je za účelem vyjádření vnitřních stavů a emocí vlastních i určité postavy, pracuje s pravidly hry a jejich variacemi, dokáže vstoupit do role a v herní situaci přirozeně a přesvědčivě jednat, rozpoznává témata a konflikty v situacích a příbězích a nahlíží na ně z pozic různých postav, pracuje ve skupině na vytvoření menšího inscenačního tvaru a využívá přitom různých výrazových prostředků, prezentuje inscenační tvar před spolužáky a na základě sebereflexe a reflexe spolužáků a učitele na něm dále pracuje, sleduje a hodnotí prezentace svých spolužáků.¹⁰⁰

3.2 Učební osnovy

„Učební osnovy se zpracovávají pro každý vyučovací předmět, včetně volitelných předmětů i vyučovacích předmětů vzniklých z průřezových témat.¹⁰¹“ Každý z vyučovacích předmětů musí mít svůj název, který stanovuje škola (názvy by měly být ve shodě se vzdělávacím obsahem oboru, z něhož byl vyučovací předmět vytvořen). Název vyučovacího předmětu v učebních osnovách musí souhlasit s názvem v učebním plánu. V charakteristice vyučovacího předmětu musí být uvedeno:

- vymezení vyučovacího předmětu – obsahové, časové a organizační (specifické informace o předmětu důležité pro jeho realizaci, v případě integrace z jakých vzdělávacích oborů, jejich částí a průřezových témat je vzdělávací obsah předmětu vytvořen)¹⁰²;

¹⁰⁰ KOLEKTIV AUTORŮ (2007), str. 88.

¹⁰¹ Učební osnovy. In *RVP.cz* [online]. Strana naposledy aktualizována 4. října 2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1471/UCEBNI-OSNOVY.html>>.

¹⁰² Tato část ŠVP navazuje na učební plán a poznámky k učebnímu plánu a specifikuje důležité informace pro realizaci předmětu (z jakého vzdělávacího oboru předmět vznikl, jaké části jiných vzdělávacích oborů a jaká průřezová témata integruje, zda byl časově posílen a proč atd.). Dále se zde uvádějí formy realizace vzdělávacího obsahu, pokud se počítá s jinými formami, než je vyučovací hodina, případně se výuka realizuje v jiných prostorách než ve škole atd. Doplnit se mohou i údaje o dělení či spojování tříd pro výuku atd.

- výchovné a vzdělávací strategie (postupy, jimiž učitelé cíleně utvářejí a rozvíjejí klíčové kompetence žáků).¹⁰³

V osnovách musí být dále rozpracován vzdělávací obsah vyučovacího předmětu, konkrétně distribuce a rozpracování očekávaných výstupů z RVP ZV do ročníků event. do delších časových úseků, výběr a rozpracování učiva z RVP ZV do ročníků event. do delších časových úseků (ve vazbě na očekávané výstupy) a průřezová témata, tj. výběr tematických okruhů s konkretizací námětů a činností v ročnících.¹⁰⁴

Při tvorbě učebních osnov může škola postupovat následovně:

1. Zformuluje výstupy vedoucí k postupnému naplnění očekávaných výstupů RVP ZV (tzv. dílčí výstupy), zařadí je do ročníků a k nim přiřazuje učivo, jehož prostřednictvím žák požadovaného výstupu dosáhne.
2. Zformuluje výstupy vedoucí k postupnému naplnění očekávaných výstupů RVP ZV a zařadí je do ročníků. Přiřadí-li se k rozpracovaným dílčím výstupům opakovaně stejné učivo, lze je uvést pro více ročníků najednou.
3. Zformuluje výstupy vedoucí k postupnému naplnění očekávaných výstupů RVP ZV. Tyto výstupy jsou zpracovány pro delší časové období. V takových případech škola rozpracovává do jednotlivých ročníků učivo^{105 106}.

Škola jako součást vzdělávacího obsahu dále vymezuje i realizovaná průřezová témata (ve shodě s celkovým přehledem průřezových témat v charakteristice ŠVP). Uvádějí se především názvy tematických okruhů průřezových témat s konkretizací námětů a činností těchto tematických okruhů. Výzkumný ústav pedagogický (VÚP)

¹⁰³ Komentář ke struktuře ŠVP pro základní vzdělávání In *Vůpraha.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-09-20]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/Komentar-k-SVPZV_posl_verze_uprava_20012011.pdf>.

¹⁰⁴ Učební osnovy. In *RVP.cz* [online].

¹⁰⁵ V této souvislosti je třeba poznamenat, že způsoby zpracování vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu se mohou v jednotlivých předmětech lišit. Zůstane-li zachováno ročníkové vymezení výstupů nebo učiva, zpracování vzdělávacího obsahu se může lišit i v jednotlivých vzdělávacích obdobích jednoho předmětu.

¹⁰⁶ Učební osnovy. In *RVP.cz* [online].

jako další doporučené údaje uvádí mezipředmětové souvislosti, případně další poznámky upřesňující realizaci vzdělávacího obsahu.¹⁰⁷

3.3 Hodnocení práce a výsledků žáků

Hodnocení žáků výsledků jejich práce ve školách je důležité pro všechny zúčastněné strany vzdělávacího procesu – učitele, rodiče i žáky samotné. Zvláště rodiče přikládají hodnocení, které považují za ukazatel úspěšnosti jejich potomka ve škole, velkou váhu. Mnoho z nich však vidí pouze známku a ta nevypovídá nic o schopnostech a kvalitách dítěte. Tomuto účelu lépe slouží hodnocení slovní v písemné formě, či formě ústní. Nemusí se jednat přímo o hodnocení konečné (vysvědčení), ale hodnocení učitele podávané rodičům v průběhu školního roku. K tomu slouží třídní schůzky a konzultace rodičů s vyučujícím. I pro rodiče premiantů je slovní hodnocení vhodnou příležitostí, jak poznat své ratolesti z jiné stránky. Mnoho dětí se totiž projevuje jinak doma a jinak ve škole.

V Pedagogickém slovníku lze pojmu „hodnocení žáků“ nalézt výklad ve třech rovinách:

- sdělení učitelů určené žákům o jejich úspěšnosti, chybách, pokrocích, atd.;
- oficiální hodnocení výsledků žáků prostřednictvím klasifikace nebo prostřednictvím slovního hodnocení;
- hodnocení prováděné pomocí testů.¹⁰⁸

Slavík (1999) vysvětluje pojem „hodnocení žáků“ jako rozlišování, hledání cesty k nápravě, či zlepšení. Dle jeho názoru lze srovnávat předchozí výsledky žáka se současnými nebo s ideálním vzorem, normou. Za školní hodnocení je tedy možné považovat „*všechny hodnotící procesy a jejich projevy, které bezprostředně ovlivňují školní výuku nebo o ní vypovídají.*“¹⁰⁹ Pasch a kol. (1998) hovoří o pedagogickém hodnocení jako o „*systematickém procesu, který vede k určení kvalit a výkonů*

¹⁰⁷ Učební osnovy. In *RVP.cz* [online].

¹⁰⁸ PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-252-1. str.77.

¹⁰⁹ SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 190 s., rejstř. ISBN 80-7178-262-9. str. 24.

vykazovaných žákem nebo skupinou žáků či vzdělávacím programem. Pedagogické hodnocení je systematické proto, že je to činnost připravená, organizovaná, prováděna periodicky.¹¹⁰“ Pedagogickou evaluaci lze použít ke dvěma záměrům:

- formativní hodnocení (pre-testy, různé učitelem nehodnocené testy, cvičení, kvízy, ...) slouží ke zjištění úrovně znalostí (vědomostí) ve chvílích, kdy je ještě možné pracovat na zlepšení;
- finální hodnocení (zkoušení, závěrečné zkoušky, čtvrtletní či pololetní práce, vysvědčení, ...) slouží k posouzení výkonů po skončení výuky.¹¹¹

Hodnocení prací a výsledků má také silnou motivační schopnost. Není však žádoucí, aby se děti snažily pouze pro pěknou známku. Objektivnímu hodnocení by se měly děti naučit samy. Měly by se naučit hodnotit samy sebe, své spolužáky, výuku. Ve všech školách se hodnocení výsledků vzdělávání žáků řídí školským zákonem, ve kterém jsou zakotveny povinnosti hodnocení žáků na konci každého pololetí a to buďto klasifikačním stupněm, slovně nebo kombinací obou forem hodnocení. Dále zákon ustanovuje podmínky postupu do dalšího ročníku, postupy při hodnocení žáků se specifickými poruchami učení, možnosti a podmínky opravných zkoušek.¹¹²

Hodnocení může tedy probíhat dvěma způsoby. Žák může být hodnocen klasifikační stupnicí:

- 1 výborný;
- 2 chvalitebný;
- 3 dobrý;
- 4 dostatečný;
- 5 nedostatečný.¹¹³

Jako alternativu je také možno vybrat použití širšího slovního hodnocení. Učitel v průběhu roku používá k hodnocení dílčích výsledků slovní hodnocení, klasifikační stupnici, obojí nebo další způsoby hodnocení, které mají výpovědní hodnotu pro žáka a jeho zákonné zástupce. Rozsah i struktura širšího slovního hodnocení jsou zcela na

¹¹⁰ PASCH, M. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině: jak pracovat s kurikulem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 416 s. ISBN 80-7178-127-4. str. 104.

¹¹¹ PASCH a kol. (1998), str. 104.

¹¹² §51 - §53 školského zákona.

¹¹³ SLAVÍK (1999), str. 171.

uvážení učitele, který jej sestavuje. Musí však obsahovat vyjádření toho, čeho žák v daném vyučovacím procesu dosáhl a v jaké kvalitě, a vymezit další postup pro rozvoj žákových schopností a dovedností. Obsah takového hodnocení by měl být pozitivně motivační, ale objektivní a kritický.¹¹⁴

¹¹⁴ SLAVÍK (1999), str. 172.

4. FORMY VZDĚLÁVÁNÍ

4.1 Organizační formy vyučování

„Termín „organizační forma“ výuky bývá v didaktice uváděn v souvislosti s problematikou prostředků výuky a patří k základním otázkám teorie vyučování. Většinou tímto termínem označujeme způsob uspořádání výuky v konkrétních podmínkách určité výchovně vzdělávací situace a instituce.¹¹⁵“ Nezvalová (1995) chápe organizační formu výuky jako „uspořádání celého procesu výuky, jeho složek a vzájemných vazeb v čase“¹¹⁶. Každá organizační forma výuky tedy vyjadřuje současně vnitřní strukturu systému řízení výuky. Model organizační formy výuky tedy zahrnuje:

- 1) Uspořádání složek výuky
 - Činnost učitele
 - Činnost žáků
 - Struktury učiva
 - Struktury určených prostředků
 - a) Uspořádání v prostoru (jejich umístění)
 - b) Uspořádání v čase (jejich řazení)
- 2) Uspořádání struktury řízení výuky
 - Určení vazeb
 - Určení informačních toků¹¹⁷

Organizační formy výuky lze klasifikovat na základě:

- hlediska časového, kdy rozlišujeme vyučovací hodinu (kratší časové úseky než je vyučovací hodina, delší časové úseky než je vyučovací hodina, celodenní práce, dlouhodobější činnost např. v rámci projektu), rozvrh hodin (seskupení vyučovacích hodin různých předmětů opakující se po týdnu) a školní rok (rozdělený na pololetí, semestry, trimestry);

¹¹⁵ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online]. c2011 [cit. 2011-09-04]. Dostupné z WWW: <http://pf.ujep.cz/files/KPR_sikulova_orgformystud.pdf>.

¹¹⁶ NEZVALOVÁ, D. *Pedagogika pro učitele. Část první – kapitoly z obecné didaktiky*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1995. ISBN 80-7067-490-3.

¹¹⁷ SOLFRONK, J. *Organizační formy vyučování*. Praha: Karolinum, 1991. 67 s. ISBN 80-7066-334-0. str. 19.

- hlediska místa, kde výuka probíhá (třída, odborná učebna, výuka v dílnách a na pozemku, exkurze);
- hlediska počtu žáků, se kterými učitel pracuje (individuální výuka, hromadná výuka, skupinová práce, spojené třídy, práce celého kolektivu školy).¹¹⁸

„Organizační formy výuky vznikají jako logický důsledek a jako nedílná součást historicky podmíněné celkové koncepce vyučování. Teoreticky jsou rozpracovány na úrovni odpovídající dosaženému vědeckému poznání v oblasti společenských věd, společně s tímto poznáním a vývojem vzdělávacích potřeb se proměňují.“¹¹⁹

4.1.1 Individuální vyučování

Tato organizační forma vyučování náleží k nejstarším formám výuky. Jejimi základní znaky jsou:

- výuka je vedena jedním učitelem (řídí činnost jednotlivých žáků),
- na každého žáka je používán jiný vyučovací postup (v závislosti na jeho potřebách a schopnostech),
- délka výuky se stanovuje podle toho, jak se žákovi daří,
- žáci jsou při hodinách nespolupracují, jsou rozmístěni různě, učivo je stanoveno pro každého zvlášť a pomůcky či vybavení také.¹²⁰

Protože efektivita této formy výuky je velmi nízká (v danou chvíli učitel pracuje vždy jen s jedním žákem, v běžných vyučovacích hodinách se střídají úseky frontální a individuální práce žáků. Označení „individuální práce žáka“ je v odborné pedagogické terminologii používáno ve více významech (práce individualizovaná, práce samostatná, práce svobodná, práce nezávislá). V principu se jedná o vyčlenění určitého časového prostoru pro aktivní činnost jednotlivého žáka, plně plánovanou a řízenou učitelem. Žák sice pracuje sám, ale jeho práce je součástí hromadné výuky a nemá kontakty s ostatními spolužáky. Od individuální práce v uvedeném smyslu je třeba odlišit individuální výuku jednoho žáka s jedním učitelem, metodu samostatné práce a výuku individualizovanou. Ve školní praxi se velmi často používá termín „individuální přístup

¹¹⁸ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹¹⁹ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 179.

¹²⁰ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

k žákům“, kdy zůstává frontální forma výuky zachována, ale v jejím rámci se přihlíží k individuálním zvláštnostem a možnostem žáků. Obvykle se tak děje formou vnitřní diferenciaci, která se může projevat v osvojovaném obsahu (např. redukcí učiva), ve stanovení cílů pro žáka i ve výběru výukových metod. Z forem individualizace lze jmenovat individuální úkoly při hromadném vyučování, zadávání domácích úkolů různé náročnosti a zaměření, prodloužený (či opakovaný) výklad pro některé žáky, doučování, respektování individuálního stylu učení žáka, neklasifikování některých projevů žáka.¹²¹

Dle Vališové a Kasíkové (2011) je posílení individuálních a individualizovaných forem stále ještě velkou výzvou pedagogické praxi. *„Pro učitele je diferencovaný přístup k žákům v rámci třídního kolektivu velice náročný. Předpokládá, že učitel zná podmínky učební výkonnosti jednotlivých žáků a průběžně sleduje vývoj jejich výkonnosti i posun v rozvoji osobnosti. Vzrůstá tedy význam pedagogické diagnostiky v práci učitele. Na základě této diagnostiky lze volit odlišné způsoby řízení učební činnosti žáků podle výkonnosti, zaměstnávat je přiměřeně jejich úrovni aktuálního rozvoje i perspektivním možnostem.“*¹²²

4.1.2 Hromadná výuka

Tato organizační metoda výuky je v současnosti nejrozšířenější na světě.¹²³ Jejími základními znaky jsou to:

- činnost celé skupiny žáků je řízena jedním učitelem,
- žáci jsou stejného věku a stejné mentální úrovně, plní stejné úkoly ve stejnou dobu, spolupráce se nepředpokládá (tzv. řízený systém),
- učivo je uspořádáno ve vyučovacích předmětech,
- výuka probíhá v jedné místnosti (stabilním rozmístěním žáků a lavic),
- výuka probíhá v předem daných jednotkách (vyučovacích hodinách).¹²⁴

„Frontální výuka se orientuje převážně na kognitivní procesy, hlavním cílem je, aby si žáci osvojili maximální rozsah poznatků. Hlavní uplatnění v této formě mají

¹²¹ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹²² VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 180.

¹²³ Základy této metody byly položeny J. A. Komenským a jeho teorií vyučovací hodiny, která se stala základní jednotkou hromadné formy výuky a základní formou řízení učebního procesu.

¹²⁴ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

slovní výukové metody (vysvětlování, popis, výklad ...). Verbální působení učitele je doplněno zápisem na tabuli, demonstrací statických nebo dynamických obrazů, předváděním reálných objektů a pokusů.¹²⁵ Přestože této organizační metodě výuky nelze upřít jistá pozitiva (racionálnost a systematičnost, časová ekonomičnost, posilování kázně, řízená interakce mezi učitelem a žáky, snadná kontrola chování i výkonů žáků, efektivní zprostředkování učiva), v současné době bývá často kritizována.¹²⁶ „Negativní momenty hromadného vyučování jsou spatřovány zejména v malém objemu žákovy řeči, v malém prostoru pro aktivní učební činnost žáka obecně, v orientaci učitele na žáka průměrného tj. v nevýrazné individualizaci apod.“¹²⁷

4.1.3 Skupinové vyučování

Při této organizační formě jsou žáci rozděleni na pracovní skupiny, které společnou prací všech členů skupiny řeší zadané úkoly. Skalková (1999) in Vališová, Kasíková (2011) definuje skupinové vyučování jako „organizační formu, kde se vytvářejí malé skupiny žáků (3 – 5členné), které spolupracují při řešení společného úkolu. Tato skupina je sociálním útvarem. Mezi jejími členy se rozvíjí sociální interakce. Chování jednotlivce je v ní řízeno jak společným cílem, tak i chováním členů skupiny. Sociální interakcí chápeme vztahy mezi žáky, takže chování jednoho je podnětem k chování druhého“¹²⁸.

Výhody práce ve skupinách jsou:

- vzájemná pomoc žáků,
- uplatnění méně výkonných žáků,
- rozvoj osobnostních vlastností (odpovědnost, kritičnost, tolerance k názoru druhého, ochota ke spolupráci, vlastní iniciativa),
- rozvoj dovednosti spolupracovat,
- výměna názorů,
- organizace společné práce,

¹²⁵ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹²⁶ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹²⁷ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 179.

¹²⁸ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 180.

- změna organizačního uspořádání učebny.¹²⁹

Při vytváření pracovních skupin je nutná znalost interpersonálních vztahů ve třídě. Žákovské skupiny mohou vznikat spontánně (učitel respektuje žákův výběr skupiny, ve které chce pracovat) nebo autoritativně (skupiny vytvoří učitel sám, nerespektuje přání žáků). Z hlediska výkonnosti a pracovního tempa mohou vznikat skupiny homogenní (žáci jsou přibližně stejně výkonní, mají stejné schopnosti a stejný prospěch v daném předmětu) a heterogenní (žáci jsou všech prospěchových kategorií, různě výkonní a různých schopností v daném předmětu). Z hlediska stálosti pracovní skupiny mohou vznikat skupiny stabilní a skupiny variabilní (podle předmětů, témat, pracovních úkolů).¹³⁰

Formy skupinové práce se rozlišují podle toho, zda budou skupiny žáků řešit stejné nebo různé úlohy na:

- a) stejné úlohy
 - žáci pracují na stejném úkolu,
 - žáci řeší dílčí části jednoho úkolu,
- b) různé úlohy
 - úlohy s rozdílným obsahem,
 - stejný obsah ale jiná obtížnost,
 - rozdílný obsah i obtížnost.¹³¹

Mezi formami vnitřní práce ve skupině rozlišujeme:

- a) nediferencovanou práci ve skupině – žáci řeší zadaný úkol individuálně, přičemž komunikují s ostatními členy skupiny,
- b) diferencovanou práci ve skupině – žák řeší dílčí část společného úkolu nebo zpracovává společný problém na základě jiných pramenů, pomocí jiných pracovních metod, technik, prostředků.¹³²

¹²⁹ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. 292 s. ISBN 80-85866-33-1. str. 208.

¹³⁰ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹³¹ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹³² Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

4.1.4 Méně časté organizační formy

4.1.4.1 Projektové vyučování

Podle Skalkové (1999) je „*projektové vyučování založeno na řešení komplexních teoretických nebo praktických problémů na základě aktivní činnosti žáků*“¹³³. Projektové vyučování vychází ze skutečnosti, že od sebe oddělovat poznávání a činnost (práci hlavy a práci rukou), základem poznávání je vlastní praktická činnost a experimentace, která umožňuje žákovi získávat zkušenosti.¹³⁴ Znaky projektového vyučování jsou: řešený problém je společensky významný, projekty mají interdisciplinární charakter a podporují globální pohled na problém, vychází se ze zájmů a potřeb žáků, žáci se podílejí na plánování, organizaci, realizaci i hodnocení projektu, mají odpovědnost za realizaci a výsledek projektu, význam je kladen na sebehodnocení žáků a vnitřní motivaci. Projektová výuka může mít podobu jednoho velkého projektu, který probíhá celý rok, nebo mohou projekty a zajímavá témata postupně naplňovat celý školní rok.¹³⁵

4.1.4.2 Učební centra

Méně běžné je prostorové uspořádání učebny do tzv. učebních center, kde je připraven učební materiál většinou pro menší skupinku žáků (6 – 7člennou). Každé centrum je zaměřeno na určitou obsahovou oblast nebo okruh dovedností event. slouží k různým druhům experimentů. Tato forma je využívána především na prvním stupni ZŠ. Tento přístup se uplatňuje např. v projektu „Začít spolu“.¹³⁶

4.1.5 Mimotřídní a mimoškolní formy

Vycházka a exkurze se realizují mimo prostory školy – v přírodním, společenském nebo výrobním prostředí. Žáci jejich prostřednictvím získávají vědomosti o předmětech a jevech z dané oblasti v přirozených (nebo jen málo upravených) podmínkách. Někteří autoři zařazují vycházku a exkurzi i mezi vyučovací metody (metody přímého pozorování skutečnosti), v podstatě však jde o organizační formu, v níž se uplatňuje celá řada metod, např. pozorování doplněné vysvětlováním a

¹³³ SKALKOVÁ (1999), str. 217.

¹³⁴ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹³⁵ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹³⁶ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 182.

rozhovorem, monologický výklad, beseda apod.¹³⁷ Dle Skalkové (1999) tyto organizační formy podporují názornost vyučování, ukazují praktický význam osvojených poznatků a jejich využití, navozují vztah vyučování k praktickému životu, posilují motivaci a zájem a přispívají k rozvoji profesionální orientace žáků.¹³⁸

Didaktická účinnost mimotřídních forem výuky závisí na důkladné a promyšlené přípravě. Příprava obvykle sestává ze tří fází:

- 1) přípravné
 - a) příprava učitele – vymezí cíl a úkoly vycházky, exkurze, zvolí místo a objekty pozorování, sám se předem s místem seznámí, prostuduje vhodnou literaturu, pohovoří s odborníky, promyslí si vlastní postup při vycházce, exkurzi;
 - b) příprava žáků – žáci jsou seznámeni s cílem vycházky, exkurze, s obsahem a s plánem, učitel jim rozdá úkoly, které budou při výuce plnit, popř. pomůcky, zopakují si dosavadní poznatky, zkušenosti o určeném tématu;
- 2) vlastní realizace – učitel nebo zajištěný odborník, provede úvodní výklad, vlastní vycházka, exkurze, pak probíhá podle stanoveného plánu;
- 3) zhodnocení a využití – zpracování shromážděného dokladového materiálu, provedení závěrů z vycházky, exkurze a zápisů do sešitu, popř. zpracování fotodokumentace, instalování výstavky apod.¹³⁹

4.1.6 Týmové vyučování

Tato forma výuky se jako jedna z forem spolupráce učitelů začala zavádět v 60. letech 20. století v USA. Oproti názoru, že by učitel měl zvládat univerzálně všechny profesní činnosti, klade důraz na specializaci činností učitele, které se propojí v týmové práci. Tímto způsobem se řeší diferenciaci ve výuce a možnost efektivně řídit výuku i v podmínkách, kdy je ŠVP založen na principu integrace.¹⁴⁰

¹³⁷ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹³⁸ SKALKOVÁ (1999), str. 206.

¹³⁹ Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online].

¹⁴⁰ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 182.

4.2 Formy obsahu vzdělání

Formy obsahu vzdělání se uvádějí buď dvě nebo tři: statická forma (obsah vzdělání vymezený v didaktických projektech), realizační forma (obsah vzdělání komunikovaný žákům a přijímaný žáky), výsledková forma (obsah vzdělání projevující se v reálných činnostech lidí. Průcha (1983) in Vališová, Kasíková (2011) uvádí, že „právě ve vztazích mezi těmito formami vzdělání je hledána jeho efektivita“¹⁴¹.

4.2.1 Statická forma

Tato forma obsahu byla tradičně reprezentována učebním plánem, osnovami a učebnicemi, v současné době se však vzhledem k reformě školství pozměňuje na linii:

RVP – ŠVP – tématické plány učitelů – učebnice

ŠVP předkládá učební plán a organizaci výuky, cílovou a obsahovou specifikaci učiva (včetně formulace podmínek nezbytných pro jeho realizaci).¹⁴² Učební plán je pedagogickým dokumentem konkretizujícím obsah vzdělání vzhledem k typu a stupni školy. Určuje předměty, jejich pořadí, posloupnost podle jednotlivých ročníků, týdenní počet hodin každého předmětu i celkový počet hodin ve vyučovacím předmětu. Návrh učebního plánu pro 1. stupeň ZŠ je zachycen v tabulce č. 1.¹⁴³

Didaktický projekt vyučovacím předmětu stanovuje cíl předmětu, vymezuje rozsah učiva, jeho členění do tématických celků a naznačuje základní metody a formy výuky. Jeho základní funkcí je funkce řídicí (měl by představovat základní prostředek pro práci učitele). V současnosti se klade důraz zejména na pojetí výuky daného předmětu. Učebnice představuje konkretizaci učebních osnov a současně obecný scénář vyučovacím procesu. Je považována za základní prostředek práce žáka¹⁴⁴. Jsou jí připisovány následující funkce: didaktická (informativní, metodologická, formativní) a organizační (plánovací, motivační, řídicí proces vyučování a učení, kontrolní a

¹⁴¹ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 146.

¹⁴² Učitelé by se měli v SVP nejen dobře orientovat ale společně s vedením školy se podílet na jeho utváření především ve smyslu současných vzdělávacích trendů (např. integrace učiva).

¹⁴³ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 146.

¹⁴⁴ Z tohoto pravidla existují výjimky, např. waldorfských školách se hotové učebnice používají jen zřídka, žáci si spíše vytvářejí vlastní učebnice ve svých sešitech.

sebekontrolní). Od těchto funkcí se odvozuje struktura učebnice. V soustavě školních knih je nejčastějším druhem učebnice, která prezentuje učivo. Statickou formou je rovněž metodická příručka a příprava učitele na vyučovací hodinu (tématické plány, písemná příprava na jednotlivé hodiny).¹⁴⁵

Tabulka č. 1: Návrh učebního plánu pro 1. stupeň ZŠ (<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/03/Doporucene-ucebni-osnovy-predmetu-CJL-AJ-a-M-pro-zakladni-skolu.pdf>)

Časová dotace v RVP ZV	Vzdělávací oblast	Vyučovací předmět	Ročník					Celkem	Rozdělení disponibilní časové dotace
			1.	2.	3.	4.	5.		
35	Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk a literatura	8	8	7	7	7	37	2
9		Anglický jazyk	-	-	3	3	3	9	
20	Matematika a její aplikace	Matematika	4	4	5	4	5	22	2
1	Informační a komunikační technologie	Informatika	-	-	-	-	1	1	
12	Člověk a jeho svět	Prvouka	1	1	2	-	-	4	
		Vlastivěda	-	-	-	2	2	4	
		Přírodověda	-	-	-	2	2	4	
12	Umění a kultura	Hudební výchova	12					12	
		Výtvarná výchova							
10	Člověk a zdraví	Tělesná výchova	10					10	
5	Člověk a svět práce	Pracovní činnosti	5					5	
14		Disponibilní časová dotace	10					10	
		Minimální časová dotace	18	18	22	22	22		
118		Celková povinná časová dotace	-	-	-	-	-	118	4 ze 14
		Maximální časová dotace	22	22	26	26	26		

.2.2 Realizační a výsledková forma

Realizační forma představuje změnu oproti formě statické, např. redukce učiva, modifikace učiva vzhledem k podmínkám vyučování, preferenčním postojům učitele a žáka apod. Forma výsledková hledá odpověď na otázku, jakým způsobem se projevuje obsah vzdělání v jednotlivých lidských činnostech.¹⁴⁶

¹⁴⁵ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 148.

¹⁴⁶ VALIŠOVÁ, KASÍKOVÁ (2011), str. 148.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1. KOMPARACE ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ VYBRANÝCH ZÁKLADNÍCH ŠKOL

1.1 Výzkumný problém, výzkumné otázky

V praktické části své práce se zabývám komparací školních vzdělávacích programů. Stanovila jsem kritéria pro hodnocení ŠVP, postupně je ověřovala na různých ŠVP několika škol.

Kritéria analýzy:

Zaměření školy:

- co je pro vzdělávání žáků důležité
- co chtějí školy podporovat a rozvíjet
- co chce škola nabídnout

Výchovně vzdělávací strategie:

- klíčové kompetence a jejich naplnění

Pro ilustraci uvádím ŠVP tří vybraných škol z hlediska priorit, které si stanovují, a výchovně-vzdělávacích strategií, kterými se při realizaci svých vzdělávacích programů řídí. ŠVP je povinným dokumentem, který vychází z RVP ZV, jeho tvorba však umožňuje rozhodnout o konkrétní podobě vzdělávacího obsahu tam, kde se s ním reálně pracuje, proto lze předpokládat, že výchovně-vzdělávací strategie jednotlivých škol se budou do značné míry lišit. Vzhledem k tomu, že ŠVP je dokument veřejný, budu analyzovat kurikula zvolených ZŠ dostupná na jejich webových stránkách.

1.2 Výběr škol

Pro účely praktické části své práce jsem si vybrala ŠVP tří ZŠ ve Středočeském kraji. První z nich je ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejov, která se nachází v rekreační oblasti přibližně 35 km východně od Prahy. ZŠ využívá od roku 2007 pro výuku vlastní ŠVP SLUNCE, který realizuje ve všech ročnících.¹⁴⁷

ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice se nachází v okrese Praha-východ. Je úplnou spádovou základní školou s 330 žáky (max. kapacita 370 žáků) poblíž hlavního města Prahy. ZŠ využívá od roku 2007 pro výuku vlastní ŠVP Mnichovická škola pro všechny.¹⁴⁸

ZŠ Český Brod, Žitomířská 885, okres Kolín je od roku 1993 příspěvkovou organizací s právní subjektivitou. Jedná se o úplnou základní školu s prvním a druhým stupněm umístěnou na okrajové části města. ZŠ využívá pro výuku vlastní ŠVP „Tvořivá škola“¹⁴⁹, který realizuje ve všech ročnících s výjimkou 5. ročníků, kde se učí podle programu ZŠ s rozšířenou výukou jazyků.¹⁵⁰ Škola byla vybrána MŠMT mezi školy v kraji poskytující vzdělávání dětem cizinců v rámci EU.

1.2.1 ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejov

1.2.1.1 Priority školy pro ŠVP

ZŠ se snaží podporovat a posilovat spolupráci dětí a pedagogů v rámci vyučovacích hodin, spolupráci při realizaci projektů, spolupráci s místními organizacemi. Priority školy se odvozují od názvu jejího ŠVP:

S = Spolupráce. Prioritou školy je podporovat a posilovat spolupráci dětí a pedagogů v rámci vyučovacích hodin (při realizaci projektů) a spolupráci s místními

¹⁴⁷ ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejov – charakteristika ŠVP. In *Zsondrejov.cz* [online]. Strana naposledy aktualizována 4. října 2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <http://www.zsondrejov.cz/SVP/Char_svp.pdf>.

¹⁴⁸ ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice – informace o škole. In *Zsmnichovice.cz* [online]. Strana naposledy aktualizována 4. října 2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.zsmnichovice.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=21&stromhlmenu=3&rsrazeni=priorita>>.

¹⁴⁹ ŠVP „Tvořivá škola“ byl vytvořen pedagogickými pracovníky školy v rámci grantového programu Škola dílnou lidskosti.

¹⁵⁰ ZŠ Žitomířská 885 Český Brod – o naší škole. In *Zsžitomirska.info* [online]. c2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.zsžitomirska.info/>>.

organizacemi. ZŠ navázala spolupráci s některými ZŠ v okolí a spolupráci s Astronomickým ústavem AV ČR Ondřejov.

L = Ladův kraj. Další prioritou školy je umožnit důkladnější poznání historie, kultury a přírodních zajímavostí rodného regionu, jehož je ZŠ součástí. To dětem umožňuje již od první třídy projekt „Vyrůstáme s Mikešem“, který je přístupnou formou seznamuje postupně děti s životem a dílem umělce Josefa Lady. Dílčí projekt projektu „Vyrůstáme s Mikešem“ je uveden v příloze č. 4.

U = UNICEF (Dětský fond OSN). Prioritou školy je rovněž humanitární pomoc dětem v různých oblastech jejich života. Projektem Adopce na dálku umožnila od dubna 2007 získávat základy vzdělání chlapci v africkém státě Guinea. Postupně by chtěla pomoci těmto dětem i v oblasti zdravotní péče.

N = natura (příroda). Škola usiluje o posílení kladného vztahu k přírodě a její ochraně. Pravidelně pořádá celoškolní akce ke Dni Země, zaměřené na ochranu prostředí, třídění odpadů a pomoc při úklidu obce, čištění lesa a okolí malých vodních objektů. V dubnu 2007 si každá třída zasadila svůj vlastní strom, o který bude pečovat.

C = cestování. Škola podporuje poznávací výlety, odborné exkurze v ČR a v zahraničí, cykloturistiku. Snaží se vychovat z žáků zodpovědné a ohleduplné účastníky silničního provozu. Od školního roku 2007/2008 posiluje výuku dopravní výchovy zavedením samostatného předmětu „Dopravní výchova“ ve 4. ročníku.

E = environmentální výchova. Škola vede děti k aktivní účasti na ochraně a utváření prostředí a v zájmu udržitelnosti rozvoje lidské civilizace se snaží ovlivňovat jejich životní styl a hodnotovou orientaci.

1.2.1.2 Výchovné a vzdělávací strategie

Jako své výchovné a vzdělávací strategie si škola stanovuje rozvoj:

1) kompetencí k učení

- vedeme žáky k zodpovědnosti za jejich vzdělávání a za jejich „budoucnost“ – připravujeme je na celoživotní vzdělávání;
- vedeme sebe, žáky a rodiče k tomu, že důležitější jsou získané dovednosti a znalosti, než známka na vysvědčení;
- na praktických příkladech blízkých žákovi vysvětlujeme smysl a cíl učení a posilujeme pozitivní vztah k učení;

- podporujeme samostatnost a tvořivost celoživotního učení;
- učíme žáky vyhledávat, zpracovávat a používat potřebné informace v literatuře a na internetu;
- ve všech vyučovacích hodinách podporujeme používání výpočetní techniky a cizího jazyka;
- umožňujeme žákovi pozorovat a experimentovat, porovnávat výsledky a vyvozovat závěry;
- ve výuce zřetelně rozlišujeme základní – nezbytné – učivo a učivo rozšířené – doplňující;
- na začátku hodiny vždy seznámíme žáky s cílem vyučovací hodiny, na konci vždy s žáky zhodnotíme jeho dosažení;
- uplatňujeme individuální přístup k žákovi;
- motivujeme k učení vhodnými situacemi, při hodnocení používáme pozitivní motivace;
- učíme žáky práci s chybou;
- učíme trpělivosti, povzbuzujeme.

2) kompetencí k řešení problémů

- učíme žáky nebát se problémů;
- v rámci svých předmětů učíme, jak některým problémům předcházet;
- vytvářením praktických problémových úloh a situací učíme žáky prakticky problémy řešit;
- podporujeme týmovou spolupráci při řešení problémů;
- podporujeme využívání moderní techniky při řešení problémů;
- podporujeme různé přijatelné způsoby řešení problémů;
- ve škole i při mimoškolních akcích průběžně monitorujeme, jak žáci řešení problémů prakticky zvládají.

3) kompetencí občanských

- netolerujeme sociálně patologické projevy chování – drogy, šikana, kriminalita mládeže;
- netolerujeme projevy rasismu, xenofobie a nacionalismu;

- netolerujeme agresivní, hrubé, vulgární a nezdvořilé projevy chování žáků, zaměstnanců školy i rodičů;
- netolerujeme nekamarádké chování a odmítnutí požadované pomoci práva a respektující práva druhých;
- důsledně dbáme na dodržování pravidel chování ve škole, stanovených ve vnitřních normách školy;
- vedeme žáky k sebeúctě a úctě k druhým lidem;
- neustále monitorujeme chování žáků, včas přijímáme účinná opatření
- kázeňské přestupky řešíme individuálně, nepřipouštíme princip kolektivní viny a kolektivního potrestání;
- při kázeňských problémech se vždy snažíme zjistit jejich příčinu – motiv;
- využíváme odborné pomoci výchovných poradců, PPP, OPD, policie ČR;
- rozumně a zodpovědně využíváme dostupných prostředků výchovných opatření – s ohledem na jejich účinnost;
- vedeme žáky k aktivní ochraně jejich zdraví a k ochraně životního prostředí;
- jsme vždy připraveni kterémukoliv ze žáků podat pomocnou ruku;
- chováme se k žákům, jejich rodičům a ke svým spolupracovníkům tak, jak si přejeme, aby se oni chovali k nám;
- nabízíme žákům vhodné pozitivní aktivity kulturní, sportovní a rekreační jako protipól nežádoucím jevům;
- v rámci svých předmětů a své působnosti seznamujeme žáky s vhodnými právními normami.

4) kompetencí pracovních

- vedeme žáky k pozitivnímu vztahu k práci, netrestáme uloženou práci, kvalitně odvedenou práci pochválíme;

- při výuce vytváříme podnětné a tvořivé pracovní prostředí, vedeme žáky k adaptaci na nové pracovní podmínky;
- důsledně vedeme žáky k dodržování vymezených pravidel, ochraně zdraví a k plnění svých povinností;
- různými formami – beseda, exkurze, filmy – seznamujeme žáky s různými profesemi;
- ujasňujeme cíleně představu žáků o reálné podobě jejich budoucího povolání a o volbě vhodného dalšího studia;
- vedeme žáky k tomu, aby si vážili své budoucí profese a příkladně si plnili svoje pracovní povinnosti.

5) kompetencí komunikativních

- klademe důraz na kulturní úroveň komunikace;
- netolerujeme agresivní, hrubé, vulgární a nezdvořilé projevy chování žáků, rodičů a zaměstnanců školy;
- zaměřujeme se na rozvíjení komunikačních dovedností v mateřském jazyce, v cizím jazyce, v informačních a komunikačních technologiích a v sociálních vztazích;
- podporujeme přátelskou komunikaci mezi žáky z různých tříd, ročníků, věkových kategorií;
- připravujeme žáky na zvládnutí komunikace s jinými lidmi v obtížných a ohrožujících situacích;
- učíme žáky naslouchat druhým, jako nezbytnému prvku účinné mezilidské komunikace;
- učíme žáky asertivnímu chování a nonverbální komunikaci;
- netolerujeme pomluvy, nezdvořilost a zákulisní jednání;
- vedeme žáky k pozitivní prezentaci a reprezentaci svojí osoby a svojí školy na veřejnosti;
- učíme žáky publikovat a prezentovat své názory a myšlenky ve školním či místním časopisu, školním rozhlasu apod.
- vedeme žáky k tomu, aby otevřeně vyjadřovali svůj názor podpořený logickými argumenty;

- podporujeme kritiku a sebekritiku.
- 6) kompetencí sociálních a personálních
- průběžně monitorujeme sociální vztahy ve třídě, ve skupině;
 - učíme žáky k odmítavému postoji ke všemu, co narušuje dobré vztahy mezi žáky, mezi žáky a učiteli;
 - důsledně vyžadujeme dodržování společně dohodnutých pravidel chování, na jejichž formulaci se žáci sami podíleli;
 - ve výuce podporujeme koedukovanou výchovu dětí;
 - upevňujeme v žácích vědomí, že ve spolupráci lze lépe naplňovat osobní i společné cíle;
 - učíme žáky pracovat v týmech, učíme je vnímat vzájemné odlišnosti jako podmínku efektivní spolupráce;
 - rozvíjíme schopnost žáků zastávat v týmu různé role;
 - učíme žáky respektovat práci, roli, povinnosti i odpovědnost ostatních;
 - podporujeme integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do třídních kolektivů;
 - upevňujeme v žácích vědomí, že ve spolupráci lze lépe naplňovat osobní i společné cíle.

1.2.2 ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice

1.2.2.1 Priority školy pro ŠVP

ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice si ve svém ŠVP stanovuje jako hlavní cíle:

- 1) položit základ kvalitního a efektivního vzdělávání žáků – znalosti ze základní školy jsou považovány za odrazový můstek pro celoživotní učení;
- 2) vytvořit bezpečné a zdravé prostředí uvnitř i vně školy – důraz je kladen na partnerské vztahy na všech úrovních, každý je respektován a každý respektuje druhého;
- 3) školu jako vzdělávací centrum obce – škola poskytuje dostatek místa pro všechny děti a jejich školní i mimoškolní aktivity.

Za svou hlavní prioritu označuje ZŠ „Naše město Mnichovice a jeho okolí“ a snahu:

- vychovávat žáky jako osobnosti zodpovědné za svůj život, své zdraví a za své životní prostředí;
- vést žáky k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě, přírodnímu a kulturnímu dědictví;
- umožňovat žákům pochopení souvislostí mezi lokálními a globálními problémy a vlastní odpovědností ve vztahu k přírodě.

1.2.2.2 Výchovné a vzdělávací strategie

Ve výuce i mimo ni uplatňuje ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice následující strategie:

1) Strategie směřující ke kompetenci k učení

Učitel:

- zařazuje do výuky různé metody výuky;
- integruje učivo do smysluplných celků;
- vždy si stanoví cíl vyučovací jednotky, na konci vyučovací jednotky společně se žáky zhodnotí jeho dosažení;
- zadává žákům samostatné práce vyžadující aplikaci teoretických poznatků;
- vyžaduje od žáků vhodné rozvržení vlastní práce, vlastní hodnocení a sebekritický přístup k výsledkům práce – rozvoj sebehodnocení;
- motivuje žáky k učení – vytváří takové situace, aby žáky učení bavilo a při hodnocení používá prvky pozitivní motivace.

Žák:

- nachází souvislosti mezi učivem a aplikuje je v praktickém životě, využívá moderní informační technologie;
- nové poznatky vyvozuje na základě osobní zkušenosti (samostatně pozoruje a experimentuje, porovnává výsledky a vyvozuje závěry);
- vyhledává informace z různých informačních zdrojů, posuzuje je a využívá je v dalším učení;
- naplánuje si svou práci a svoje domácí úkoly;

- prezentuje výsledky své práce;
- nachází způsoby vedoucí k odstranění nedostatků.

2) Strategie směřující ke kompetenci k řešení problémů

Učitel:

- umožňuje žákům vytvářet hypotézy, pozorovat různé jevy, hledat pro ně vysvětlení, provádět pokusy, ověřit výsledek řešení a zvážit jeho uplatnění v praxi;
- vytváří pro žáky praktické problémové úlohy a situace, při nichž je nutné řešit praktické problémy;
- nabízí žákům k řešení úkoly, které vyžadují propojení znalostí z více vyučovacích předmětů i využití praktických dovedností z různých oblastí lidské činnosti, a tudíž i více přístupů k vyřešení.

Žák:

- užívá základní myšlenkové operace (srovnávání, třídění, zobecňování, abstrakci, analýzu, syntézu);
- stanovuje vhodný způsob řešení problému, vyhodnocuje jeho správnost, nenechá se odvrátit počátečním nezdarem;
- osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných problémových situací;
- zhodnotí výsledky své práce.

3) Strategie směřující ke kompetenci komunikativní

Učitel:

- klade důraz na týmovou práci a kooperativní vyučování;
- umožňuje žákům prezentovat vlastní názory;
- vytváří dostatečný prostor pro vyjadřování žáků;
- klade důraz na samostatné ústní i písemné prezentace (samostatná práce, projekty, referáty, řízené diskuse, naslouchání a respektování názoru jiných);
- vede žáky ke kultivovanému ústnímu i písemnému projevu;
- zařazuje činnosti umožňující komunikaci s různými skupinami žáků i s dospělou populací (spolupráce a společné akce starší – mladší, akce pro rodiče a veřejnost, mezinárodní aktivity);

- vede žáky k využívání informačních technologií pro získávání informací i tvorbu výstupů (časopis, webová stránka, prezentace, ...);
- jde příkladem – profesionálním přístupem ke komunikaci se žáky, rodiči, zaměstnanci školy a veřejnosti

Žák:

- prezentuje své názory a svou práci na veřejnosti, obhájí ji a naopak naslouchá druhým;
- uplatňuje znalosti komunikačních dovedností v mateřském i cizím jazyce, a to nejen při výuce, ale i při akcích pro rodiče a veřejnost, výměnných návštěvách a mezinárodních setkáních;
- vyjadřuje se kultivovaně, hovoří k věci a obhájí své stanovisko vhodnými argumenty;
- dodržuje pravidla komunikace.

4) Strategie směřující ke kompetenci sociální a personální

Učitel:

- netoleruje nedodržování společně dohodnutých pravidel chování, na jejichž formulaci se žáci sami podíleli, a vede žáky k zodpovědnosti za jejich plné dodržování;
- volí formy práce, které pojmají různorodý kolektiv třídy jako mozaiku vzájemně se doplňujících kvalit, umožňující vzájemnou inspiraci a učení s cílem dosahování osobního maxima každého člena třídního kolektivu;
- očekává od žáků (zpočátku s pomocí učitelů, později samostatně) rozdělení rolí ve skupině, vytvoření pravidel pro práci v týmu, převzetí zodpovědnosti za splnění úkolu (dvojice, skupiny, třída, škola);
- využívá diskusního kruhu, panelové i řízené diskuse, prezentace názorů žáků ve všech předmětech;
- zařazuje práci ve dvojicích a skupinách, spolupráci ve třídě, vzájemnou pomoc při učení;
- do výuky pravidelně zařazuje projekty, kooperativní vyučování;
- monitoruje sociální vztahy ve třídě a škole.

Žák:

- organizuje, radí se, rozhoduje, kontroluje a prezentuje výsledky své práce ve skupině;
- podílí se na akcích školy, spolupracuje s různými věkovými skupinami;
- chová se ohleduplně k ostatním a poskytne vzájemnou pomoc druhým.

5) Strategie směřující ke kompetenci občanské

Učitel:

- důsledně dbá na dodržování vnitřních norem školy (školní řád);
- vyžaduje od žáků již od prvního ročníku spolupodílení se na vytváření pravidel „vlastní“ třídy;
- vede žáky k hodnocení vlastního chování i chování spolužáků, hledání společného řešení při nedodržování pravidel třídy či školního řádu – vyžaduje od žáků přijetí zodpovědnosti za plné dodržování pravidel třídy i školního řádu;
- používá metody hraní rolí pro přiblížení různých životních situací a jejich řešení;
- zadává žákům konkrétní příklady z každodenního běžného života;
- dbá na dodržování pravidel bezpečného chování ve škole i mimo ni;
- vede žáky ke vztahu ke svému bydlišti;
- prosazuje ideály svobody a důstojnosti člověka, lidská práva, solidaritu a toleranci jako základní životní hodnoty;
- netoleruje sociálně-patologické projevy chování;
- netoleruje hrubé, agresivní a vulgární chování dětí i dospělých;
- respektuje právní předpisy, vnitřní normy školy a plní příkladně své povinnosti.

Žák:

- zná svá práva i povinnosti ve škole i mimo školu, samostatně rozhoduje a nese důsledky svých rozhodnutí;
- dodržuje školní řád i ostatní společenské normy;
- využívá nabídky mimoškolních aktivit (kulturní, sportovní, rekreační apod.) jako prevenci nežádoucím sociálně patologickým jevům;

- jedná s úctou a respektem s ostatními;
- má právo být volen a pracovat v žákovském parlamentu;
- může vznášet připomínky přes žákovský parlament;
- organizuje společně se ostatními žáky třídní i celoškolské akce, zapojuje se do regionálních i mezinárodních projektů.

6) Strategie směřující ke kompetenci pracovní

Učitel:

- vytváří podnětné a tvořivé pracovní prostředí. Mění pracovní podmínky, vede žáky k adaptaci na nové pracovní podmínky;
- důsledně vede žáky k dodržování vymezených pravidel, ochraně zdraví a k plnění svých povinností a závazků;
- různými formami (výuka, exkurze, film, beseda apod.) seznamuje žáky s různými profesemi – cíleně ujasňuje představu žáků o reálné podobě jejich budoucího povolání a o volbě vhodného dalšího studia;
- zapojuje žáky do přípravy školních projektů;
- vede žáky k zhodnocení vlastní práce i práce spolužáků a podávání návrhů na zlepšení.

Žák:

- získané poznatky využívá při konkrétních činnostech propojených s praktickým životem – ochrana životního prostředí, kulturních a společenských hodnot;
- uplatňuje v běžném životě některé složky zdravého životního stylu;
- podílí se na tvorbě školních projektů;
- plní si své povinnosti a závazky.

1.2.3 ZŠ Žitomířská Český Brod

1.2.3.1 Priority školy pro ŠVP

ZŠ Žitomířská Český Brod označuje jako své priority:

- vzdělávací program zaměřený na jazyky;
- práci s informacemi (1. stupeň – schopnost používat PC jako informační prostředek, 2. stupeň – aplikace ve vzdělávacích oblastech);

- rozvoj logického myšlení a představivosti;
- genetickou výuku čtení v 1. ročníku;
- interaktivní výuku;
- projektovou výuku, projektové dny;
- osobnostní a sociální výchovu;
- výchovu ke zdravému životnímu stylu;
- širokou nabídku zájmové činnosti a školních aktivit;
- podporu rozvoje talentovaných žáků;
- zlepšování kvality vyučování;
- rozvoj tvořivosti a samostatnosti;
- spolupráci s ostatními základními a mateřskými školami v regionu.

1.2.3.2 Výchovné a vzdělávací strategie

K tomu, aby škola zajistila rozvoj klíčových kompetencí žáků, využívá různých zdroje informací (tištěné, elektronické apod.), nové vyučovací metody a organizační formy výuky, při kterých jsou vytvářeny vhodné podmínky pro rozvíjení klíčových kompetencí žáků (skupinová práce, dialog, projekty, integrace výukových oblastí atd.), spolupracuje s rodiči a dalšími institucemi a pracuje na proměně klimatu školy (tvůrčí, partnerská komunikace mezi učitelem a žákem, týmová práce, bezpečnost, tolerance k odlišnostem). Strategie naplňování klíčových kompetencí je následující:

- 1) Kompetence k řešení problémů – škola rozvíjí zejména učení v souvislostech. Žákům jsou předkládány takové úkoly, jejichž řešení vyžaduje znalosti z více oborů lidské činnosti. Tyto kompetence škola rozvíjí také využíváním co největšího množství zdrojů informací – práci s knihou, internetem, praktickými pokusy, vlastním výzkumem žáků. Ve vhodných oblastech vzdělávání používá netradiční úlohy (Kalibro, Scio, matematický Klokán apod.) Starší žáci připravují různé aktivity pro mladší spolužáky (divadlo, soutěže, akce ve ŠD).
- 2) Kompetence k učení škola rozvíjí individuálně podle dané situace u každého žáka. Hlavními strategiemi jsou kooperativní učení, individuální přístup, práce s chybou a rozvoj sebehodnocení žáků. Během výuky je kladen důraz na čtení s porozuměním, práci s textem, vyhledávání

informací. U žáků je podněcována tvořivost. Zúčastňují se různých soutěží a olympiád.

- 3) Kompetence komunikativní škola rozvíjí vytvářením dostatečného prostoru pro vyjadřování žáků při problémovém vyučování, při zpracování školních projektů z nejrůznějších oblastí a jejich výstupů. Vede žáky ke vhodné komunikaci se spolužáky, s učiteli a ostatními dospělými ve škole i mimo školu. Podporuje komunikaci s jinými školami. Rozvíjí používání základních znalostí při komunikaci v cizím jazyce a pomocí PC.
- 4) Kompetence sociální a personální škola buduje formami sociálního učení. Snaží se děti zapojit do organizace činnosti školy (třídní samosprávy). V rámci skupinového vyučování žáci přejímají různé role. Žáci jsou vedeni k respektování společně dohodnutých pravidel chování, na jejichž formulaci se sami podílejí. Cílem je žáky naučit základům kooperace a týmové práce.
- 5) Kompetence občanské škola rozvíjí hlavně učením sociálním, metodami sebepoznávání a seznamování žáků s jejich právy, odpovědností a povinnostmi. Žáci jsou vedeni k tomu, aby respektovali národní, kulturní a historické tradice. Ve třídních kolektivech žáci společně stanovují pravidla chování. Při ozdravných pobytech v přírodě a v zahraničí se žáci chovají jako zodpovědné osoby. Umí se omluvit, uznat a napravit chybu. Uplatňují svá práva, ale znají i své povinnosti.
- 6) Kompetence pracovní u žáků škola rozvíjí formou projektové činnosti, skupinové a individuální práce. Důležitou cestou k uvědomění si důležitosti pracovních postupů a dovednosti používat pracovní nástroje je hodnocení a sebehodnocení všech činností, které žáci provádějí. Žáci jsou motivováni k aktivnímu zapojení do oblasti Svět práce. Výuka je doplňována o praktické exkurze. Výběr volitelných předmětů pomáhá žákům při profesní orientaci.

1.3 Interpretace výsledků

Při srovnávání priorit stanovených v ŠVP ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejov, ZŠ Žitomířská Český Brod a ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice jsem zjistila, že hlavní cíle vybraných ústavů se výrazně liší podle jejich zaměření. Propracované ačkoliv poněkud nekonkrétní jsou priority ZŠ Ondřejov, která v šesti základních bodech usiluje o podporu a posilování spolupráce, zvýšení informovanosti o regionu, humanitární pomoc dětem v různých oblastech jejich života, posílení kladného vztahu k přírodě a její ochraně, poznávání světa a ochranu a utváření prostředí a v zájmu udržitelnosti rozvoje lidské civilizace se snaží ovlivňovat jejich životní styl a hodnotovou orientaci. Jiný přístup zvolila ZŠ Žitomířská Český Brod, která prezentuje konkrétní učivo a aktivity – vzdělávací program zaměřený na jazyky, širokou škálu nových metod a organizačních forem výuky (genetická výuka čtení, projektová výuka, interaktivní výuku) a důraz klade na práci s informacemi. ZŠ Mnichovice stanovuje za svou hlavní a jedinou prioritu region.

V rámci svých výchovně-vzdělávacích strategií se všechny tři školy zaměřují na rozvoj klíčových kompetencí z RVP ZV – kompetence k učení, kompetence komunikativní, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní. K jejich budování však každá škola volí jiné strategie. Zásadněji se od ostatních strategií liší postup ZŠ Mnichovice, který neuvádí jen postup učitele/školy ale i žáka.

Ze strategií směřujících ke kompetenci k učení se všechny školy shodují ve využívání co největšího množství zdrojů informací (práce s knihou, internet, praktické pokusy, vlastním výzkum žáků), rozvoji samostatnosti a tvořivosti. ZŠ Ondřejov a ZŠ Mnichovice se dále shodují v nutnosti seznámit žáky na začátku hodiny s cílem vyučovací hodiny a na konci vždy s žáky zhodnotit jeho dosažení; důraz kladou rovněž na budování pozitivní motivace. ZŠ Ondřejov má strategii v této oblasti nejpropracovanější, hovoří rovněž o vedení žáků k zodpovědnosti za jejich vzdělávání (celoživotní vzdělávání), posilování pozitivního vztahu k učení, individuálnímu přístupu k žákům a práci s chybou.

Za zásadní strategii směřující ke kompetenci k řešení problémů považuje ZŠ Český Brod tzv. učení v souvislostech, kdy jsou žákům předkládány takové úkoly,

jejichž řešení vyžaduje znalosti z více oborů lidské činnosti. Také ZŠ Mnichovice nabízí žákům k řešení úkoly, které vyžadují propojení znalostí z více vyučovacích předmětů i využití praktických dovedností z různých oblastí lidské činnosti, a tudíž i více přístupů k vyřešení. ZŠ Ondřejov učí žáky problémům předcházet, prakticky je řešit a využívat přitom moderní techniku.

Na poměrně zásadní rozdíl mezi ZŠ Ondřejov a ostatními dvěma školami jsem narazila u strategií směřujících ke kompetencím občanským. Zatímco ZŠ Mnichovice a Český Brod rozvíjejí kompetence občanské hlavně sociálním učením, metodami sebepoznávání a seznamování žáků s jejich právy, odpovědností a povinnostmi, ZŠ Ondřejov se primárně zaměřuje na sociálně-patologické jevy (drogová závislost, xenofobie, rasismus), problémem viny a trestu a výchovnými opatřeními.

Ve strategiích směřujících k rozvoji kompetencí komunikativních se všechny školy shodují. Umožňují žákům prezentovat vlastní názory v mateřském i cizím jazyce (ústní i písemné prezentace), vedou žáky ke kultivovanému ústnímu i písemnému projevu, vedou žáky k využívání informačních technologií pro získávání informací i tvorbu výstupů, podporují kritiku a sebekritiku. Podobně je tomu i v případě kompetencí sociálních a personálních, které školy budují formami sociálního učení. Vyžadují dodržování společně dohodnutých pravidel chování, na jejichž formulaci se žáci sami podíleli, podporují koedukovanou výchovu dětí, učí žáky pracovat v týmech, rozvíjí schopnost žáků zastávat v týmu různé role a podporují integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do třídních kolektivů.

Kompetence pracovní u žáků ZŠ Český Brod rozvíjí formou projektové činnosti, skupinové a individuální práce. Důraz klade na uvědomění si důležitosti pracovních postupů, dovednosti používat pracovní nástroje a hodnocení a sebehodnocení všech činností, které žáci provádějí. ZŠ Mnichovice a Ondřejov vedou žáky k pozitivnímu vztahu k práci, vytváří podnětné a tvořivé pracovní prostředí, vedeme žáky k adaptaci na nové pracovní podmínky, ujasňují představu žáků o reálné podobě jejich budoucího povolání a o volbě vhodného dalšího studia a vedou žáky k tomu, aby si vážili své budoucí profese a příkladně si plnili svoje pracovní povinnosti.

Ze srovnání výchovně-vzdělávacích strategií vybraných škol vyplynulo, že jsou si do značné míry podobné a v některých oblastech se odlišují pouze způsobem

formulace. Z řady poněkud vybočuje ZŠ Český Brod, která do výuky zapojuje více nových, alternativních metod.

Podle mého názoru tyto tři školy mají ve svých školních vzdělávacích programech zahrnuta všechna kritéria analýzy, kterou jsem provedla.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se zabývala obsahem vzdělání na 1. stupni ZŠ. 1. kapitola teoretické části práce je věnována vzdělání na 1. stupni ZŠ. Popisuji v ní povinnou školní docházku, její délku, zákonnou úpravu a další náležitosti. V souvislosti s nástupem do školy jsem se zabývala rovněž otázkou školní zralosti/nezralosti, odklady školní docházky a aktuálními statistikami vztahujícími se k dané problematice. Upozornila jsem rovněž na rizika spjatá s přizpůsobováním se dítěte novému prostředí.

2. kapitola teoretické části práce se zaměřuje na základní vzdělávání. Definuje cíle základního vzdělávání a sleduje změnu obsahu a cílů vzdělávání v souvislosti s novým školským zákonem a souvisejícími změnami kurikulárních dokumentů. Popisuje rovněž vytváření učebních návyků a vysvětluje význam 1. stupně ZŠ a specifika jeho postavení ve školském systému, spočívající zejména ve zprostředkovávání přechodu z režimově volnějšího rodinného života a předškolního vzdělávání do systematického povinného vzdělávání.

3. kapitola se podrobně věnuje charakteristice předmětů na 1. stupni ZŠ a jejich cílů. Vyučovací předměty jsou zařazeny do jednotlivých vzdělávacích oblastí podle RVP ZV, je zde popsáno probírané učivo a očekávané výstupy 1. a 2. období 1. stupně ZŠ. Dále je v této kapitole objasněn význam učebních osnov jakožto předpisů, které udávají rozsah učiva. Podkapitola „Hodnocení práce a výsledků žáků“ se zabývá současnými možnostmi hodnocení žáka ze strany školy (učitele) a konfrontuje hodnocení známkou a hodnocení slovní.

Ve 4. kapitole se zabývám formami vzdělávání. Uvádím nejrozšířenější organizační formy výuky praktikované na 1. stupni ZŠ, rozlišuji mezi výukou individuální, hromadnou a skupinovou a analyzuji jejich výhody a nevýhody. Vysvětluji pojem formy vzdělávání a uvádím jejich další dělení.

V praktické části své práce se zabývám komparací školních vzdělávacích programů základních škol. Stanivila jsem kritéria pro hodnocení ŠVP, postupně je ověřovala na různých ŠVP několika škol. Pro ilustraci uvádím školní vzdělávací programy tří vybraných základních škol (ZŠ Žitomiřská Český Brod, ZŠ T. G. Masaryka Mnichovice a ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejev) z hlediska priorit, které si stanovují, a výchovně-vzdělávacích strategií, kterými se při realizaci svých

vzdělávacích programů řídí. Zaměřuji se na rozvoj klíčových kompetencí z RVP ZV – kompetence k učení, kompetence komunikativní, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní.

POUŽITÉ ZDROJE

Použitá literatura

1. BENÍŠKOVÁ, Tereza. *První třídou bez pláče: výběr školy, první školní den, učitelé a spolužáci, domácí příprava, mimoškolní činnost, když nastanou problémy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. 168 s. ISBN 978-80-247-1906-1.
2. HOUŠKA, T. *Škola hrou: Knižka pro učitele a rodiče všech školáků*. Praha: T. Houška, 1991. 270 s. ISBN 978-80-900-7047-9.
3. KALHOUS, Z. OBST, O. *Školní didaktika*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 447 s. ISBN 80-7178-253-X.
4. KELNAROVÁ, J. MATĚJKOVÁ, E. *Psychologie 1. díl - pro studenty zdravotnických oborů*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s. 2010. 162 s. ISBN 978-80-247-3270-1.
5. KOLÁŘ, Z. VALIŠOVÁ, A. *Analýza vyučování*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. 232 s. ISBN 978-80-247-2857-5.
6. KUTÁLKOVÁ, D. *Jak připravit dítě do 1. třídy: rozvoj obratnosti, smyslové vnímání, řeč, náměty na hry, kresba, školní zralost*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s. 2005. 165 s. ISBN 80-247-1040-4.
7. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Vyd. 4., přeprac. a dopl. Praha: Grada Publishing, a. s. 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
8. NEZVALOVÁ, D. *Pedagogika pro učitele. Část první – kapitoly z obecné didaktiky*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1995. ISBN 80-7067-490-3.
9. PASCH, M. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině: jak pracovat s kurikulem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 416 s. ISBN 80-7178-127-4.
10. PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-252-1.
11. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. 292 s. ISBN 80-85866-33-1.
12. SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 190 s., rejstř. ISBN 80-7178-262-9.

13. SOLFRONK, J. *Organizační formy vyučování*. Praha: Karolinum, 1991. 67 s. ISBN 80-7066-334-0. str. 19.
14. VALIŠOVÁ, A. KASÍKOVÁ, H. *Pedagogika pro učitele*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. 456 s. (Pedagogika). Některé kapitoly publikace vznikly v souvislosti s výzkumným projektem GAČR (registr. č. 407/10/0796), dále GAČR (registr. Č. 406/08/0258) a výzkumným záměrem MŠMT 0021620862. ISBN 978-80-247-3357-9.

Legislativní dokumenty a standardy

1. Česká republika. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10324. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2004&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=5>>.
2. Česko. Zákon ze dne 28. ledna 2009, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky* č. 49. 2009, částka 17, s. 690-699. Dostupný také z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-49-2009-sb-kterym-se-meni-zakon-c-561-2004-sb>>. ISSN 1211-1244.
3. KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (se změnami provedenými k 1. 9. 2007). Praha: VÚP, 2007. 134 s. Dostupné z WWW: <http://old.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf>.
4. MŠMT. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky* [online]. 2007 [cit. 2011-09-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-cr>>.
5. MŠMT. *Doporučené učební osnovy předmětů ČJL, AJ a M pro základní školu* [online]. Únor 2011 [cit. 2011-10-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/03/Doporucene-ucebni-osnovy-predmetu-CJL-AJ-a-M-pro-zakladni-skolu.pdf>>.

6. MŠMT. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (Bilá kniha)*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>.
7. Rada Evropy. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 257 s. ISBN 80-244-0404-4. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>>.

Elektronické zdroje

1. GRUNDĚLOVÁ, M. Auto – doplň rýmy. *Metodický portál: Digitální učební materiály* [online]. 22. 07. 2011, [cit. 2011-10-03]. Dostupný z WWW: <<http://dum.rvp.cz/materialy/auto-doplň-rymy.html>>. ISSN 1802-4785.
2. HULÍK, Vladimír. TESÁRKOVÁ, Klára. Analýza: Zápis dětí do 1. ročníků ZŠ v ČR z pohledu demografie. In *Demografie.info* [online]. 29. července 2010 [cit. 2011-09-18]. Dostupné z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=715>.
3. HOLČÁKOVÁ, Anna. Školní zralost. In *Pppnj.adslink.cz* [online]. 28. února 2009 [cit. 2011-09-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.pppnj.adslink.cz/data/odborneclanky/skolnizralost.html>>.
4. Komentář ke struktuře ŠVP pro základním vzdělávání In *Vúppraha.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-09-20]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/Komentar-k-SVPZV_posl_verze_uprava_20012011.pdf>.
5. Krajská ročenka školství v České republice 2008. Praha: ÚIV, 2009. 88 s. ISBN 978-80-211-0580-5. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz/clanek/206/1918>>.
6. Organizační formy výuky. In *Pf.ujep.cz* [online]. c2011 [cit. 2011-09-04]. Dostupné z WWW: <http://pf.ujep.cz/files/KPR_sikulova_orgformystud.pdf>.
7. SCHEJBALOVÁ, M. Vláček – sčítání a odčítání do deseti. *Metodický portál: Digitální učební materiály* [online]. 3. října. 2011 [cit. 2011-10-03]. Dostupný z WWW: <<http://dum.rvp.cz/materialy/vlacek-scitani-a-odcitani-do-deseti.html>>. ISSN 1802-4785.

8. Dopravní značky. In *Stiefel-eurocart.cz* [online]. c2005 - 2011 [cit. 2011-10-03]. Dostupné z WWW: <http://www.stiefel-eurocart.cz/info.php?product=dopravni_znacky&i=319>.
9. Školní zralost. In *Mateřská škola Zásada* [online]. c2008 [cit. 2011-09-04]. Dostupné z WWW: <<http://materskaskolazasada.webnode.cz/chystame-se-doskoly/>>.
10. Učební osnovy. In *RVP.cz* [online]. Strana naposledy aktualizována 4. října 2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1471/UCEBNI-OSNOVY.html/>>.
11. VÚP. *Nestandardní aplikační úlohy a problémy pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: VÚP, 2008. 57 s. Dostupné z WWW: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/3002/nestandardni_aplikacni_ulohy_a_problemy_pro_1studen_zs.pdf>.
12. Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04 – 2009/10. Praha: ÚIV, 2009. 252 s. ISBN: 978-80-211-0576-8. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz/clanek/729/2006>>.
13. ZŠ Žitomířská 885 Český Brod – o naší škole. In *Zszitomirska.info* [online]. c2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.zszitomirska.info/>>.
14. ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejov – charakteristika ŠVP. In *Zsondrejov.cz* [online]. Strana naposledy aktualizována 4. října 2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <http://www.zsondrejov.cz/SVP/Char_svp.pdf>.
15. T. G. Masaryka Mnichovice – informace o škole. In *Zsmnichovice.cz* [online]. Strana naposledy aktualizována 4. října 2011 [cit. 2011-10-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.zsmnichovice.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=21&stromhlmenu=3&rsrazeni=priorita>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Počet žáků na základních školách v letech 2003/04 a 2008/09

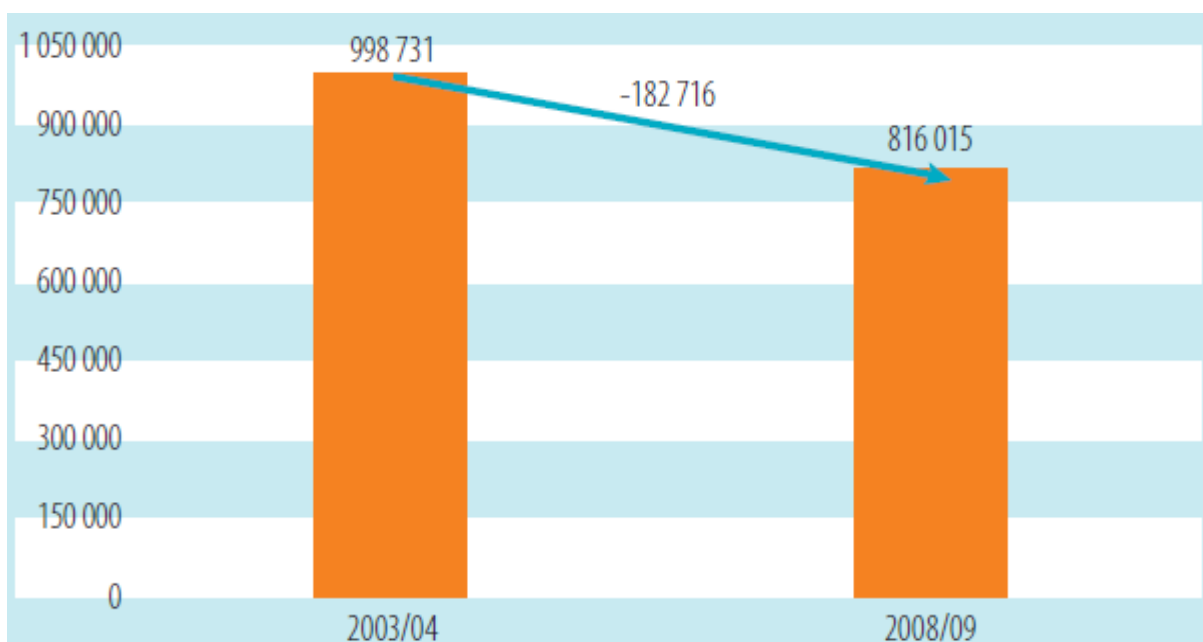
Příloha č. 2: Míra účasti dětí s odloženou povinnou školní docházkou na celkovém počtu 6letých dětí (v %)

Příloha č. 3: Systém kurikulárních dokumentů

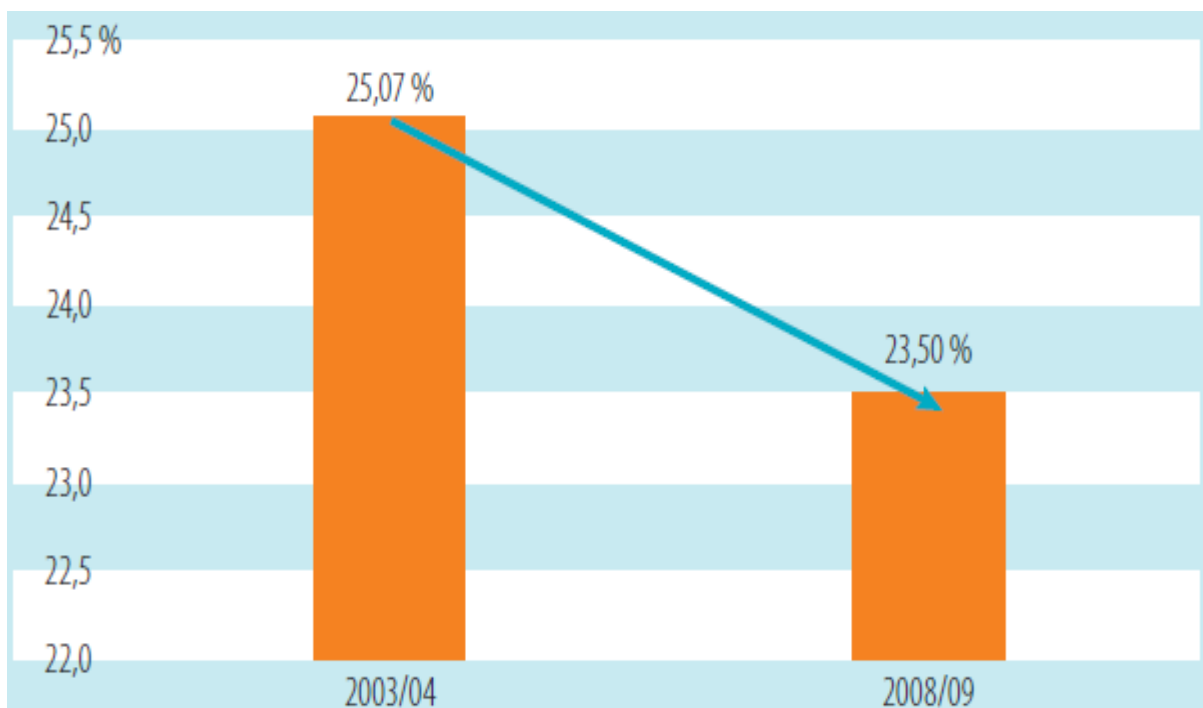
Příloha č. 4: Dílčí projekt projektu „Vyrůstáme s Mikešem“ ZŠ a MŠ bratří Fričů Ondřejov, příloha školního vzdělávacího programu SLUNCE pro školní rok 2007/2008

PŘÍLOHY

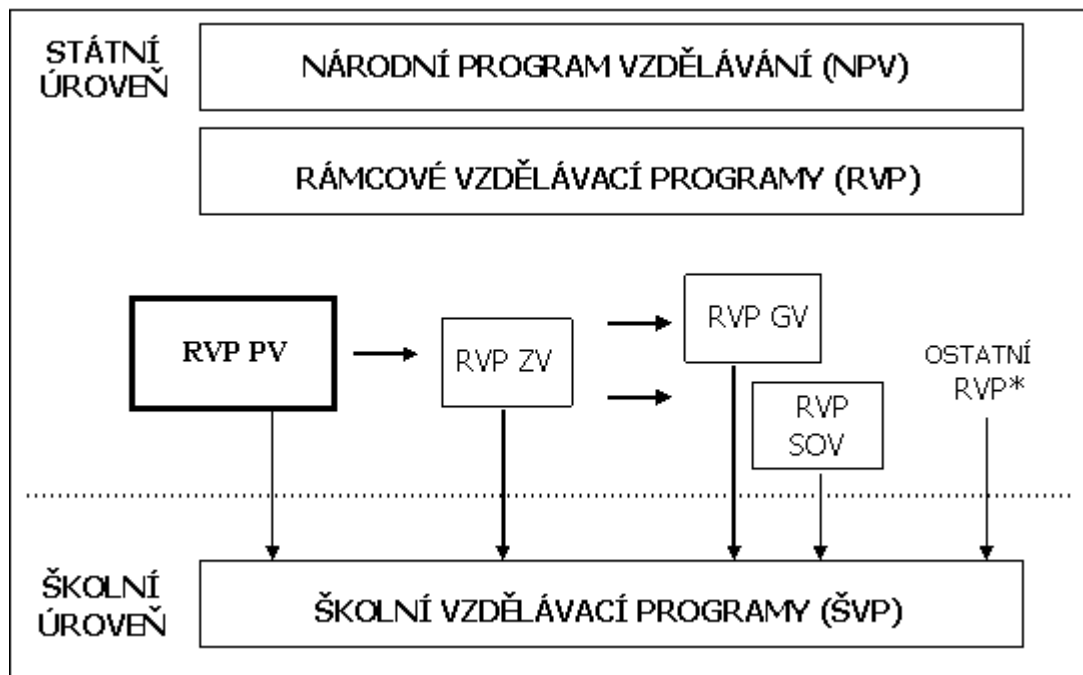
Příloha č. 1: Počet žáků na základních školách v letech 2003/04 a 2008/09 (Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04 – 2009/10)

Příloha č. 2: Míra účasti dětí s odloženou povinnou školní docházkou na celkovém počtu 6letých dětí (v %) (Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04 – 2009/10)

Příloha č. 3: Systém kurikulárních dokumentů
(<http://aplikace.msmt.cz/HTM/MJRVPPVdoVestniku1.htm>)

Legenda:

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání;

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání;

RVP GV – Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání;

RVP SOV – Rámcový vzdělávací program (programy) pro střední odborné vzdělávání.

* Ostatní RVP – rámcové vzdělávací programy, které kromě výše uvedených vymezuje školský zákon (Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání, Rámcový vzdělávací program pro jazykové vzdělávání, případně další).

Příloha č. 4: Dílčí projekt projektu „Vyrůstáme s Mikešem“ ZŠ a MŠ bratří Fričů
Ondřejov, příloha školního vzdělávacího programu SLUNCE pro školní rok
2007/2008

Název: Na návštěvě u Mikeše

Charakteristika: Kocourek Mikeš pozve všechny kočky a kocourky k sobě na návštěvu. Pozvané kočky jsou děti (mají kočičí masky, převleky), Mikeš je plyšová hračka (nebo z lepenky) vedená pedagogem. Na návštěvě se chováme dle určitých slušných pravidel. Probíhá přivítání, pozdravy, pohostění, dárečky, zpívá se, tancuje, kočky se představují, mluví o sobě – odkud jsou, jaké mají záliby, sourozence apod. Nakonec se kočky rozloučí a rozejdou se do svých domovů.

Cílová skupina: 1. ročník

Časová dotace: cca 7 hodin (Čj, Vv, Hv, Prv, Pč,)

Metody: samostatná práce, práce ve skupinách, rozhovor, oslovení

Cíle : -přispívá k utváření dobrých vztahů ve třídě a mimo ni

-napomáhá primárně prevenci sociálně – patologických jevů a škodlivých způsobů chování

-prohlubuje sociálně komunikativní dovednosti v běžných situacích

-napomáhá rozlišovat herní a reálnou situaci

-rozvíjení slovní zásoby a péče o správnou výslovnost, kulturu a výraznost řeči

-rozvíjení celého řečového aparátu dítěte (sluch, zrak, artikulace, postavení mluvidel, motorika jazyka)

Velikost skupiny: různá (nahodilá), dvojice

Rozvíjené kompetence: Kompetence komunikativní

Kompetence sociální a personální

Kompetence k učení

Kompetence občanské

Klíčová slova: „kouzelná slova „ – pozdravy, prosím, děkuji, omlouvám se, promiňte

Pomůcky: hračky, kočičí pokrm, misky, pozvánky, videokazeta nebo DVD MIKEŠ

Postup, organizace: Za realizaci zodpovídá třídní učitel. Pokud nevyučuje všem níže uvedeným předmětům, spolupracuje s ostatními vyučujícími a koordinuje jejich práci.

Vyučovací předmět Časová dotace	Aktivita, postup (odpovídá vyučující příslušného předmětu)
Český jazyk-čtení	Čtení knihy – průběžné zaznamenávání zajímavostí o zvířecích hrdinech– kamarádech Mikeše- jejich jména, vlastnosti, charakteristiky (záznamy do čtenářského deníku).
Prvouka 1 hodina	Práce s atlasem zvířat, odborné encyklopedie, vyhledávání zajímavostí o daných zvířatech.(práce ve skupinách – skupiny mají přiděleno jedno zvíře z knihy).
Český jazyk – sloh 2 hodiny	Skupiny žáků mají přiděleného jednoho zvířecího hrdinu – popíší jej obecně z přírodovědného hlediska (např. kočka,koza ...) a poté konkrétně v souvislosti s knihou. Další příběhy a pohádky, kde tato zvířata vystupují. Vymyšlení krátkých bajek se zvířecími hrdiny- hl.hrdinou je přidělené zvíře.
Výtvarná výchova 2 hodiny	Výroba papírových loutek na špejli – skupiny vyrobí podle učitelem připravených typických šablon některé zvířecí postavy i kulisy pro následné krátké loutkové představení podle příběhu z knihy.(vybere a připraví zjednodušenou verzi učitel)
Český jazyk – literární výchova 1 hodina	Praktické provedení loutkového představení (podle počtu skupin).
Anglický jazyk 1 hodina	Slovní zásoba – zvířata. Jednoduché věty o zvířatech – jejich vlastnosti atd.